

Samtal om biologi.
Genusforskare talar om kön
och kropp

Tora Holmberg

Skrifter från Centrum för genusvetenskap
Uppsala universitet
Uppsala 2007

Samtal om biologi. Genusforskare talar om kön och kropp

Tora Holmberg

Skrifter från Centrum för genusvetenskap
Uppsala universitet
Uppsala 2007

ISBN: 978-91-975680-3-6

© Tora Holmberg och Centrum för genusvetenskap

Denna skrift kan beställas från
Uppsala universitet
Centrum för genusvetenskap
Box 634, 751 26 Uppsala
Fax: 018-471 35 70, e-post: riitta.mertanen@gender.uu.se
Tryck: Universitetstryckeriet, Uppsala, 2007

Förord

Denna rapport är ett resultat av ett projekt som jag genomförde under en ettårig gästforskartjänst på Centrum för genusvetenskap i Uppsala (juli 2005-juni 2006). Projektet var från början tänkt att innefatta samtal om biologi från både kultur- och naturvetenskaper och projektet kallades därför ”Genusvetenskap och genetik - motsättningar, öppningar och potentiella allianser”. Syftet med projektet var att med utgångspunkt i mötet mellan biologiska teorier om kön och genusteorier belysa natur/kultur-dikotomin. Nu blev det inte så, ett år är inte så lång tid (även om jag sökte pengar från olika håll för att kunna hålla på lite längre) och jag har nöjt mig med att genomföra en undersökning av den ”ena sidan”: genusvetenskap. Under de närmast kommande åren kommer vi inom ramen för ett nytt forskningsprogram – *Nature/Culture Boundaries and Transgressive Encounters* – att få tillfälle att undersöka vad som händer i just mötet mellan kultur- och naturvetenskapliga perspektiv på genus. Donna Haraway skriver att hon inte tror att det existerar så skilda angreppssätt mellan samhälls- och naturvetenskap som ofta utmålas, utan ett enda, gemensamt epistemé. Jag är av liknande åsikt, och jag tror att det är viktigt att kritiskt reflektera över egna och andra vetenskapers begränsningar och möjligheter. Innehållet i denna rapport är ett försök till en inventering av var svensk genusforskningen står idag när det gäller frågor som har att göra med den könade kroppen. Jag vill passa på att tacka intervjupersoner, som generöst delat med sig av sina högst inspirerande tankar. Utan att överdriva kan jag säga att jag lämnat varje intervju med en känsla av upplysning, ett ”aha”. Jag vill också tacka dem som tagit sig tid att läsa och komma med konstruktiv kritik till denna rapport, och särskilt tack till Maria Eriksson, Maja Larsson och Martha Blomqvist.

Tora Holmberg

Forskare och programkoordinator vid Centrum för genusvetenskap

Innehåll

Förord	3
1. Upptakt	7
lite om metod	7
... och teori	8
disposition	10
2. Att konstruera sig som genusforskare	12
hur jag blev genusmedveten	12
god genusforskning	14
att gå på tvärs	19
sammanfattning	22
3. Genusforskningens gränser	23
kön och genus	23
att inte vara butlersk	26
det värsta av allt: essentialist?	30
den tredje vägens retorik	32
sammanfattning	39
4. Genusvetenskapliga dialoger	41
biologi som en väg bort från ”det biologiska”	41
tvärvetenskap + genus = bättre forskning	44
människan är en speciell sorts djur	47
sammanfattning	51
5. Diskussion: Vad är ”det biologiska”?	53
Bilaga: Material och referenser	57
intervjupersoner	57
bakgrundspublikationer:	57
övriga referenser:	59

1. Upptakt

Vad är egentligen ”det biologiska” inom genusforskningen? Det frågar sig Lynda Birke i antologin *Debating biology* (2004) och det frågar jag mig i det följande. Lite tillspetsat kan man kanske säga att de teoretiska svaren på frågor om kroppslighet och biologiskt kön har skiftat mellan det biologiska könet som något det sociala kan överskrida (de Beauvoir), till det biologiska som ett resultat av det sociala (Butler). I dag talas det dessutom om ett slags mix, om det biologiska som en process bland andra, och inte som något statiskt (Fausto-Sterling). Andra talar inte om det biologiska, utan väljer att tala om semiotisk-materiell figuration för att poängtera att gränserna är godtyckliga (Haraway). Lite mer klagörande kan man säga att frågan om genusforskningens relation till det så kallat biologiska starkt hänger samman med frågor om natur/kultur, om *sex/gender*-distinktionen och dess föregångare biologiskt och socialt kön, och om ett, sedan början av nittioalet, ökat intresse för kroppen och kroppslighet. Jag har frågat mig hur genusforskare i forskningspraktiken förhåller sig till distinktionen socialt/biologiskt, och i förlängningen till natur/kultur-dikotomin. Vilka förklaringsmodeller används? Vilka problem finns med angreppssätten? Vilka genusteoretiska debatter kan urskiljas? För att ta reda på mer om detta, har jag genomfört en vetenskapsstudie av inflytelserik genusforskning i Sverige.

Syftet med projektet är att belysa natur/kultur-dikotomins förutsättningar, dess utgångspunkter, premisser och potentiella öppningar, med utgångspunkt i svensk genusforskning och genusteori. Projektet handlar om att utifrån frågor om natur/kultur i allmänhet samt biologiskt/socialt och kön/genus i synnerhet, undersöka konkreta genusvetenskapliga forskningsprojekt inom både humaniora, medicin och samhällsvetenskap genom att intervjua i Sverige framträdande forskare som intresserat sig för natur/kultur-dikotomin, och analysera samma forskares vetenskapliga produktion.

lite om metod...

För att genomföra studien har jag valt ut och läst relevanta publikationer av forskare som jag varit intresserad av att samtala med. Jag har sedan, utifrån det jag läst av var och en, konstruerat konkreta intervjufrågor som jag lagt till en mer generell intervjuguide (se *Bilaga 2*). Totalt tolv forskarintervjuer har genomförts. Intervjuerna rör sig runt det som forskaren skrivit och forskat om, med fokus på frågor om natur/kultur: möjliga problem och möjliga lösningar. Intervjuerna har utförts under hösten 2005 – våren 2006, av undertecknad, på forskarnas respektive arbetsplatser. De har bandats och transkriberats, och därefter sänts till intervjupersonerna för genomläsning och godkännande. Intervjupersonerna har då fått möjlighet att genomföra ändringar och

strykningar efter önskemål, något som det visat sig att få brytt sig om att göra. Eftersom metoden bygger på att forskarintervjun och annan vetenskaplig produktion analyseras tillsammans är intervjupersonerna inte anonyma. Detta förhållande har tydliggjorts både skriftligt i samband med att kontakt togs för intervjun, samt muntligt innan intervjun startade. Då jag tidigare arbetat med anonyma forskarintervjuer (Holmberg, 2005a), vet jag av erfarenhet att den icke-anonyma intervjun både kan föredras av intervjupersonerna och har många metodologiska fördelar. Ingen av de intervjuade har ifrågasatt detta upplägg, och ingen har heller av denna anledning tackat nej till att delta (en avböjde dock av personliga skäl).

Viktigt för urvalet har varit att hitta genusforskning som på olika sätt relaterar till frågan om den materiella eller biologiska, könade kroppen. Det handlar således inte om att hitta forskning som är ”positiv” eller ”negativ” till att försöka överbrygga dikotomin mellan natur och kultur, utan snarare om att få ett brett urval av olika sätt att förhålla sig. Om urvalet kan jag vidare säga att jag strävat efter en fördelning mellan olika ämnen och olika teoretiska perspektiv, och att jag sökt framträdande forskare som har och har haft inflytande på den svenska genusforskningen. Det betyder att de flesta intervjupersoner är professorer inom sina ämnen, och två innehar dessutom genusprofessurer. De forskare som jag läst ett urval av publikationer av, och sedan intervjuat, presenteras kortfattat i *Bilaga I*.

Urvalet är på intet sätt heltäckande, det finns en rad avgränsningar i materialet som jag vill diskutera. För det första är alla intervjupersoner kvinnor, något som i och för sig inte är så konstigt med tanke på att genusforskningen, även på den seniora sidan, domineras av just kvinnor. Ett par män var dock tilltänkta; en föll bort på grund av ämnestillhörighet, en annan svarade inte på mail. Här tror jag inte ”könet” spelar så stor roll för resultatet som den begränsning som det innebär att manliga, inflytelserika genusforskare ofta sysslar med maskulinitetsstudier. Urvalet utgörs således av etablerad genusforskning och ingen vare sig kritisk maskulinitetsforskning eller, för den delen, queerforskning ingår. Det senare är kanske den största begränsningen med urvalet. Det kommer att framgå att just queerforskningens poststrukturalistiska fokus, många gånger utgör en motpol för hur den ”goda genusforskningen” konstrueras av intervjupersonerna. Men även viss maskulinitetsforskning ifrågasätts, varför det förstas hade varit intressant att få en bild av denna, inifrån. Hur som helst kan man säga att urvalet, förutom dessa avgränsningar, sannolikt utgörs av ett tvärsnitt av etablerad svensk genusforskning.

...och teori

En viktig teoretisk inspirationskälla för projektet är Evelyn Fox Keller och hennes perspektiv på relationen mellan forskare/subjekt och det som beforskas (1991). Hon menar bland annat att forskningsobjektet rent materiellt är medproducent av ett språk

och ett seende, något som går utöver det vetenskapsociologer normalt talar om, nämligen att det är språket som styr den vetenskapliga blicken.

Of course, the particular effectiveness of scientific metaphors depends not only on available social resources but also on the technical and natural resources that are available. Language does not simply construct reality. (Keller, 1995: XIII)

Det Keller omtalar här, är att verkligheten inte bara uppstår genom språket, naturliga objekt är medskapare till sitt eget betecknande, naturen kan inte namnges "out of existence" (Keller, 1989, citerad i Bryld & Lykke, 2001: 30). Keller talar här om naturvetenskap och om hur teknisk apparatur möjliggör en relation till objektet, men jag tänker mig att perspektivet går att överföra till de frågor jag intresserar mig för i detta projekt. Det handlar då om två olika dimensioner: Först och främst handlar det om hur intervjupersonerna i studien, genusforskarna, kan ses som påverkade av det "objekt" de studerar. Närheten till kroppslighet och våld påverkar forskaren och förändrar hennes syn, begrepp och teori. För det andra handlar det om att överföra dessa och andra insikter från naturvetenskapliga vetenskapsstudier, till studier av det egna ämnet. För detta ändamål har jag hämtat inspiration från den anglosaxiska "skola", som intresserar sig för vetenskapliga normer, kategoriseringar och gränsdragningar (t ex Thomas Gieryn, Susann Bowker Star, Steve Woolgar, Karin Knorr-Cetina). Gemensamt för dem alla är tanken att vetenskap är ett kulturellt fält bland andra, ett fält som kan studeras med mer eller mindre antropologiska metoder.

Projektet ansluter sig vidare till kultur- och vetenskapsstudier som poängterar betydelsen av att se forskaren som situerad för att förstå den kunskap som produceras. Jag tänker här främst på Donna Haraway och hennes mycket inflytelserika arbete. Det handlar om att ingen forskare har möjligheten att vara allseende: vi har alla "*partial visions*" (1991). Vidare så "ser" och "hör" vi som forskare alltid från en specifik plats, vi är situerade i tid och rum. I mitt eget fall handlar det om en medvetenhet om att jag inte gör anspråk på en traditionell antropologisk ingång till genusfältet; jag står ju redan med ena benet i denna genusvetenskapliga kultur och delar således en rad symboler i form av historieskrivning, begrepp och språk. Jag har också debatterat och problematiserat genusforskarens relation till det biologiska i olika sammanhang (Holmberg, 2005a, 2005b, 2005c), och är därmed en (visserligen högst marginell) aktör på området, en aktör vars argument flera av intervjupersonerna kände till och förhöll sig till i intervjusituationen. På något sätt har jag ändå tänkt mig att kunna glänta på locket till den "svarta låda" som den biologiska kroppen utgör för genusforskningen. Jag kommer att göra det med ovärderlig hjälp av mina intervjupersoner, vi är alla medsökande i våra samtal om biologi. Därför skulle jag vilja säga att analysen egentligen görs av 13 genusforskare.

En brasklapp: jag har velat göra intervjupersonerna till medsökande och medförfattare i mitt projekt, varför jag har lyft fram deras röster och gett dem gott om utrymme. Men man ska hålla i minnet att de inte varit med och skrivit denna text, jag har använt deras bidrag och satt in dem i en ny kontext. Av etiska skäl finns det också problem med att återge långa intervjuцитat. Även om intervjupersonerna godkänt återgivning i form av citat, så kan det talspråk som används i en intervju få den talande att verka ogenomtänkt. Det innefattar inte minst mitt eget bidrag till intervjuerna, där frågorna ibland är pinsamt oklara, ibland på gränsen till obegripliga. Men det talade språket är alltid sökande, det rör sig framåt och bakåt i tid och argumentation. Det är också genom (tal)språkets provisoriska karaktär som det uppstår öppningar och rum för samtal. Så läs citaten som den översättning de är: fragment av talspråk hämtade ur en pågående dialog, satta i ett nytt sammanhang och således fungerande som katalysatorer till nya dialoger.

disposition

Hur har jag då gått tillväga för att presentera detta spännande men också knepiga material? Knepigt, inte minst med tanke på hur oerhört ansatta enskilda forskare såväl som hela forskningsområdet blivit under senare tid, både inom akademien och i media. Jag har inte velat spela genusforskningens kritiker i händerna, utan istället bidra till en inomvetenskaplig diskussion kring ämnet. Den som via denna text försöker hitta argument för att genusforskare är omedvetna om eller avvisande till frågor om den biologiska kroppen, kommer att gå bet. Tvärtom är det ett mångfasetterat, insiktsfullt i högsta grad pågående samtal om biologi som framträder.

Jag har i denna text utgått från intervjumaterialet, vilket förstås gör att det blir en viss typ av berättelse som framträder. Den följer intervjuens kronologi till viss del, där temat ”att konstruera sig som genusforskare” får inleda. Detta kapitel lyfter fram intervjupersonernas bakgrund som (kvinno) politiska aktörer och ringar in vissa genusvetenskapliga normer som de tar sig uttryck i intervjuerna. Tvär- eller transvetenskapliga dilemman diskuteras också. Kapitlet kan läsas som en bakgrund till de två kommande. Kapitlet ”genusforskningens gränser” tar upp en rad begreppsliga och teoretiska spänningar. En är spänningen mellan kön och genus, en annan den spänning som uppstår mellan två oönskade positioner: å ena sidan radikalkonstruktivism, å andra sidan essentialism. Ett mellanting, eller en ”tredje väg” framträder här, och jag skissar vari denna tredje position sägs bestå. I det tredje kapitlet – ”genusvetenskapliga dialoger” – görs en uppföljning på detta tema, och idén om denna tredje väg utmanas. Detta görs genom att jag plockar fram ett antal överskridanden mellan natur- och kulturvetenskaper, med fokus på biologi och genusforskning. Slutligen drar jag ihop säcken genom att diskutera det som kommit fram med tonvikt på svårigheten att ringa

in det biologiska, tvärvetenskapliga utmaningar och dilemman samt genusvetenskapliga blinda fläckar.

2. Att konstruera sig som genusforskare

Sedan jag började arbeta som gästforskare på Centrum för genusvetenskap i Uppsala, har jag funderat mycket på det här med ämnesidentitet och identitet som forskare. Vad är det som gör att jag i ena sammanhanget gärna påminner om att jag är (vetenskaps-)sociolog, till exempel i undervisningen och på kafferasten, medan jag i andra sammanhang betonar genuskompetensen (till exempel i intervjusituationen)? Att jag fått anledning att fundera över frågan, handlar förstås delvis om den förvirring som man kan känna i en tvärvetenskaplig centrumbildning: vem eller snarare vad är jag? Det handlar också om att genusvetenskap är ett relativt nytt ämne, och i sig har en tvärvetenskaplig prägel: vad är genusvetenskap (se t ex Thurén, 2003)? Till syvende och sist handlar det om att konstruera sin forskaridentitet i interaktion med andra. Det görs både i direkta möten (som i intervjuer) och i publikationer: Forskaren hänvisar till andra som hon inspirerats av, eller som hon tar avstånd från. Hon citerar och skriver på andra sätt in sig i traditioner genom begreppsanvändning och historieberättande (jfr Latour, 1987). I detta avsnitt presenterar jag några teman som direkt anknyter till temat om genusforskaridentiteten. Men genom frågan om vem genusforskaren är, kommer vi också in på vad genusforskning är och därmed ringar vi in genusvetenskapliga normer och kultur: vad är god genusforskning?

hur jag blev genusmedveten

För att komma igång med intervjun, började jag med att fråga om den egna identiteten som genusforskare, om intervjupersonens egen akademiska bakgrund men också om vad hon kallar sig i dag om någon frågar. Här är det filosofen Ulla Holm som berättar om hur hon kom in på genusfrågor:¹

- 1: T: Jaa. Om du tänker tillbaka lite, tittar i backspegeln, kan du komma ihåg vad det
- 2: var som fick dig att intressera dig för just feministisk filosofi?
- 3: U: Jaa, det, det är ganska tydligt, för att redan på grundkursen, introduktionskursen
- 4: i filosofi [...] vi ser fortfarande världen med euklidiska glasögon. Och då tänkte

¹ Några anvisningar för att läsa citaten: Jag har skrivit ut intervjuerna ordagrant, men delvis redigerat citaten. Det innebär t.ex. att jag ibland utelämnat ”mellanord” (va, liksom osv.) som används i talspråk men som inte fyller någon funktion i skrift. Dessutom har jag ”friserat” texten för att den ska bli mer läsbar (satt ut skiljetecken, konstruerat meningar), utan att förlora sin karaktär av talat språk, en inte alltför lätt balansgång. Pauser markeras med tre punkter, längre pauser med [paus]. Tecknet [...] betyder att delar av utsagan är bortklippt, för att den var ovidkommande för temat eller av personlig karaktär. Understrykningar markerar stark betoning. Tecknet [] markerar att talaren blir avbruten. Jag använder mig av radnumrering för att förenkla läsningen.

- 5: jag, och jag upplevde liksom den här filosofin som, dom exempel man tog som
- 6: en helt annan värld än den jag hade med små barn, som jag hade hemma [...] Och
- 7: fick, fick jag så här som man brukar kalla etervision, att det finns två världsbilder, en
- 8: kvinnlig och en manlig och vi lär oss när vi kommer in i akademien och ser världen
- 9: med mäns ögon.
- 10: T: Mm.
- 11: U: Såna här... etervisioner är ju såna som man sen vaknar upp ifrån, när man
- 12: nyktrar till [skratt]. Men, det är inte så lätt, men då tyckte jag, då kände jag att
- 13: det här vill jag skriva om, speciellt eftersom det var så långt borta från den värld
- 14: som jag hade i vardagen. (Intervju Ulla Holm: 2)

Det var enligt citatet erfarenheter från familjelivet, det privata, som på något sätt kom i konflikt med erfarenheterna inom akademien, det var så ”långt borta” (rad 13). Bristen på filosofiska teorier om det Holm erfor i vardagen, däribland moderskap, ledde henne så småningom in på detta forskningsområde. Ett gemensamt tema för många av intervjuerna, är just att krocken mellan å ena sidan personliga erfarenheter och kvinno-politiskt engagemang, och å andra sidan akademiskt arbete och teoretiska tillkortakommanden, tvingar fram en radikal förändring av det egna perspektivet. Det är också en intrig som känns igen från en allmän historieskrivning av hur feministisk forskning och genusvetenskap vuxit fram i bakvattnet av 70-talets feminism (se t.ex. Edwards, 2002, Gemzöe, 2005). Psykologen Eva Magnusson ger uttryck för en liknande berättelse:

- 1: T: Kommer du ihåg hur du kom in på intresset[
- 2: E:]ja, oh ja.
- 3: T: för genusfrågor?
- 4: E: Det var helt och hållet personliga... väldigt mycket personliga upplevelser...
- 5: som bottnade väldigt mycket i kropp. Alltså, när jag fick barn, jag har fött två barn i
- 6: början på 70-talet, och man skulle föda och stå i och man skulle amma och sköta om,
- 7: då upplevde jag väldigt mycket att, oj, vad det känns 30 år tillbaka.
- 8: T: Mm [skratt]
- 9: E: [...] Och samtidigt så var jag då forskare i psykofysiologi, så jag hade liksom dom
- 10: här två världarna som efter ett tag inte gick ihop, riktigt. Det var då jag slutade på

- 11: psykologen i Uppsala. Så att för mig så är det engagemanget som genusforskare,
12: eller tidigare kvinnoforskare, mindre teoretiskt och mer, ja nu är det väl teoretiskt
13: men ändå liksom, utgångspunkten är väldigt mycket personlig... upplevelse.
14: Erfarenheter.
15: T: Mm, erfarenheter. (Intervju Eva Magnusson: 2)

Kroppsliga erfarenheter och personliga upplevelser av barnafödande och amning, ges här en avgörande roll ("helt och hållet", rad 4) för att förklara byte av forskningsinriktning från psykofysiologi till genusforskning. Forskningen och det privata tillhörde alltför mycket de "två världarna som efter ett tag inte riktigt gick ihop" (rad 10). Flera andra intervjupersoner berättar också om hur de bytte inriktning eller ämne eller kom in på feministisk teori genom att de sökte inspirationskällor i länder där den feministiska forskningen som kommit längre, som Norge eller USA. Allt för att få en bättre överensstämmelse mellan politiska erfarenheter och akademisk verksamhet. Andra, som till exempel kulturgeografen Irene Molina, talar om en betydligt mer slumpartad resa, om hur hon mer eller mindre halkade in på genusfältet efter att ha fått tillgång till kritisk litteratur (något som inte var det lättaste i ett diktatoriskt Chile) och därigenom fått på sig marxistiska glasögon i sin forskning. Marxismen som en ingång i feministisk forskning är ett tema som även andra intervjupersoner känner igen sig i. Andra framställer det som att det främst var politiskt arbete *inom* den akademiska världen (till exempel engagemang i Forum för kvinnliga forskare i Stockholm eller annan kvinnoförening), som gjorde att de också fick upp ögonen för feministisk forskning inom det egna ämnet.

Genom berättelser om det som varit, skapar intervjupersonerna mening och sammanhang åt det som hänt. Det går att skönja en viss distans till den som man var "då", till exempel genom skratt åt de radikal- eller socialistfeministiska formuleringar som användes under 70-talet och genom betoningen på skillnad: "nu" är det på ett annat vis. Intervjupersonerna skapar på så sätt genom berättelserna en bild av vilka de är som genusforskare idag. Som kommer att framgå nedan, kan vi förstå att bakgrunden i feministiska och andra politiska rörelser många gånger påverkar hur forskarna idag berättar om det här att bedriva genusforskning.

god genusforskning

För att komma åt hur intervjupersonerna definierar sin forskning och sin forskarposition, frågade jag hur de ser på genusforskning i allmänhet. Vad utmärker *bra* genusforskning och omvänt, hur vet man att något är dåligt? Sociologen Johanna Esseveld ger en målande och representativ bild av vad den goda genusforskningen består i:

- 1: J: Så, vad har jag nu sagt? En sak är hantverket, en annan sak är att man utmanar

2: men det tredje är att man reflekterar tillbaks kring vad man själv har kommit fram
3: till, att du kan titta kritiskt på vad man har gjort själv och därmed bidra till en vidare
4: utveckling. Och sen ska det väl handla om att man ska förhålla sig till vad andra har
5: skrivit, att det finns en ärlighet inför andra, att man inte tar bort när det, när jag till
6: exempel blir inspirerad av nån jag läser, att inte göra det som det har blivit, att det
7: var mina tankar.

8: T: Mm. Det har också med ärlighet och genomskinlighet att göra.

9: J: Ja. Men jag tycker också att forskning, för mig är det fortfarande nånting delvis

10: politiskt, att det också ska bidra till en vidare förståelse utanför det akademiska, att

11: man... eh, skriver till exempel ibland lite mer populärvetenskapliga artiklar, att man

12: är ute där man försöker berätta att man har kommit fram till nåt och... hur man tror

13: sig kunna påverka, som vi gjort när jag jobbade med fackföreningar.

14: T: Mm. (Intervju Johanna Esseveld: 8)

Ett gott hantverk, utmaning av befintlig kunskap, ärlighet och reflexivitet framhålls här som kriterier för god forskning. Men förutom dessa traditionella vetenskapliga normer, så framhålls också att den goda forskningen är ”fortfarande nånting delvis politiskt” (rad 9-10). ”Fortfarande” är en intressant markör, som talar om en forskning som tidigare varit mer politisk, men idag mist en del av sin möjlighet att ”kunna påverka” (rad 13).

Rörlighet, flexibilitet och relevans framstår som generella ledord i hur den goda genusforskningen konstrueras av intervjupersonerna. Den ska vara kritisk, själv-reflexiv och många framhåller, i linje med Esseveld, att den ska vara politiskt brännande. Några säger till exempel att det ligger i genusforskningens och den feministiska forskningens natur att vara kontroversiell, är den inte längre det så är den inte heller god. Det framkommer också en kritik av att användandet av genusbegreppet i sig kan ha lett i en sådan riktning, att genusforskningen tenderar att tappa i skärpa om den inte törs ta i maktfrågor och omtala verkligheten i vissa termer. Men samtidigt påtalas att det kanske är just genusbegreppets neutrala karaktär, som gjort att forskningen också lyckats påverka och förändra på en rad områden. Hand i hand med detta, att den goda genusforskningen ska vara empiriskt förankrad och politiskt användbar, ligger också en ibland uttalad kritik mot den alltför abstrakta, teoretiskt drivna forskningen:

1: T: Jag tänkte på nåt helt annat som är i och för sig lite knepig fråga kanske för att den

2: är lite generell, men vad menar du utmärker, om du skulle säga vad som utmärker bra

3: genusvetenskaplig forskning?

4: I: [paus] Att den är empiriskt grundad, tycker jag, att den är politisk i betydelsen att

5: den problematiserar då frågor som är intressanta för oss.

6: T: Mm.

7: I: Och att den inte är... för abstrakt, och det hänger ju ihop med det empiriska, den

8: får gärna vara teoretisk men teorin och empirin ska ju naturligtvis mötas alltså.

9: Teorin har ju inget egenvärde, och jag kan väl tycka att den här senare postmoderna

10: eh, genusforskningen som är så oerhört teoretisk har vart för mej ganska svår att ta

11: till mej, för jag vill alltid sätta den på nån slags empirisk, eller nån slags fråga.

(Intervju Inger Lövkrona: 9)

Etnologen Inger Lövkrona menar, liksom tidigare talare, att forskningen ska vara politiskt relevant och empiriskt grundad. Men Lövkrona sätter också fingret på en annan generell tendens när hon säger att ”teorin och empirin ska ju naturligtvis mötas” (rad 8). Teorin är viktig, men den har inget egenvärde, är essensen i detta citat. Ett genomgående tema i många intervjuer, gäller den empiriskt viktiga forskningen kontra alltför abstrakt teori, där poststrukturalism får stå som symbol för det senare (detta tema behandlas dock nedan, under rubriken *att inte vara butlersk*).

Normen framträder kanske extra tydligt då den mindre goda genusforskningen ska formuleras:

1: T: [paus] När vet man då när nånting är dåligt, dålig genusforskning?

2: Y: [paus] Ja, men det är litegrann när man bara, när man bara klassificerar, tror jag.

3: Och det jag tycker är problematiskt, det är ju den här nya, eller som det finns inom

4: historieämnet när man tittar på maskulinitet. Det är svårt, det är svårt att komma,

5: komma förbi, alltså hur ska man forska kring de självklara. Att i historien så har dom

6: maktägande aktörerna varit män, och att det har ingått i föreställningen om att vara

7: man och makt, att det hänger ihop. Jag menar, och? Sen kan man se hur det här kan

8: få olika... uttryckas på olika sätt i olika tider, men... och?

9: T: Du menar, det ger inga nya[

10: Y:]nej, där[

11: T:]insikter?

12: Y: nej, jag tycker det där är ett problem alltså, för att å ena sidan, det blir verkligen

13: banalt nånstans va. Det blir banalt. (Intervju Yvonne Hirdman: 9)

Viss typ av maskulinitetsforskning omtalas här av historikern Yvonne Hirdman som att det blir ”banalt” (rad 13) i betydelsen att den påtalar det uppenbara och inte bidrar till förnyelse. I flera av intervjuerna uttalas en allmän skepsis mot maskulinitetsforskningen, som man menar i vissa fall saknar maktperspektiv och en vilja till förändring av könsrelationerna. Maskulinitetsforskningen får då symbolisera en chanserad och avpolitiserad strömning i nutida svensk genusforskning. Maskulinitetsforskningens frammarsch som fenomen borde, enligt etnologen Denise Malmberg, problematiseras av den breda genusforskningen. Hon menar att hon i olika sammanhang (både vad gäller avhandlingen om menstruation och i pågående handikappforskning) får försvara varför hon ”bara” forskar på kvinnor. Som exempel nämns en aktuell intervju av en journalist:

1: D: Ja. Då sa jag att det har ju att göra med hur jag formulerat mitt problem. För jag,

2: hade jag formulerat det på ett annat sätt hade jag blivit tvungen att intervjua män.

3: Men alltså, slentrianmässigt är det, intervjuar du bara kvinnor så måste du förklara

4: dig, men det behöver du inte göra när det är med män. Det är problematiskt så att

5: säga att du är kvinnoforskare, men det är inte ett dugg problematiskt att säga att du

6: är mansforskare. Tvärtom. Och en mansforskare kan idag säga att jag har fokus på

7: män, jag är inte ett dugg intresserad av kvinnor, det är helt legitimt. Och det där

8: tycker jag är en intressant utveckling. Vad är det som gör att vi anammar det här med

9: maskulinitetsforskning, mansforskning, och det är framförallt i de här miljöerna.

10: T: Mm.

11: D: Och man ser också att... det är väldigt många kvinnor som går på de här

12: kurserna. Och, jag vet inte om du var med i de här diskussionerna, de finns lite kvar

13: än, att ett viktigt skäl till att man inte fick heta kvinnoforskning, eller

14: kvinnovetenskap, var just att då skulle man utestänga män.

15: T: Mm. (Intervju Denise Malmberg: 18)

Enligt citatet borde mansforskningen i analogi med kritiken mot den potentiellt ensidiga kvinnoforskningen, inkludera relationen mellan könen, och inte bara kategorin män.

Nina Lykke menar liksom övriga som citeras här, att viljan till förändring är en viktig ingrediens för genusforskningen och i linje med Hirdman poängterar hon också hur viktigt det är att god genusforskning faktiskt skriver in sig i etablerad genusteori:

- 1: T: Just det. Bra genusvetenskaplig forskning, vad är det?
- 2: N: [...] Och om man ska, så jag tycker att bra genusvetenskaplig forskning, för det
- 3: första tycker jag att en, att det är en... forskning som jobbar för förändring [...]
- 4: skapar mer likhet, mer demokrati, mer *sustainable development*. Alltså, alla dessa
- 5: ting, i den meningen är det självklart en väldigt politisk forskning, men samtidigt
- 6: menar jag att det ska vara en forskning som så att säga lever upp till vetenskapliga
- 7: kriterier. Och när jag säger vetenskapliga kriterier, då menar jag också att man
- 8: känner de, känner de teoretiska och empiriska traditioner innanför var, där man
- 9: känner, alltså, att man inte bara börjar behandla genus som begrepp, utan att ha satt
- 10: sig in i genustraditionen som är uppbyggd, kvalificerad forskning som har blivit
- 11: skapad. (Intervju Nina Lykke: 11-12)

Det är intressant att Lykke är den enda av intervjupersonerna som tar upp hållbar utveckling ("sustainable development", rad 4) och demokrati som en del av genusforskningens politiskt relevanta mål. Miljöfrågor är annars inte så populärt bland etablerade genusforskare i Sverige. Nu handlar inte hållbarhet enbart om miljö, men jag ser ändå att uttalandet avviker från helheten. Men i likhet med andra intervjupersoner, menar Lykke att den nyskapande och politiskt relevanta forskningen, också bör förhålla sig till etablerad genusforskningstradition. I fortsättningen av citatet, talar Lykke för en stängning av genusforskarprofessionen, genom hänvisning till ansökningsrutiner till *Vetenskapsrådet*. Vem som helst ska inte kunna "kryssa genus" (se Ganetz, 2005) utan att ha kompetensen och komma undan med det.

Psykologen Eva Magnusson har skrivit en bok om psykologi och kön, en bok som idag används flitigt inom grundutbildningar i psykologi (Magnusson, 2003). Hon talar i intervjun bland annat utifrån boken om andras erfarenheter inom psykologisk genusforskning, och menar att den många gånger empiristiska forskningen är illa sedd inom resten av genusforskningsfältet. Med "empiristisk" refererar Magnusson till den forskningstradition som utgår från den empiriska verkligheten, snarare än från teorin, och som dessutom menar att verkligheten i princip kan nås utan ett teoretiskt ramverk om densamma. Vad som är god genusforskning varierar med ämnestillhörighet, och det som ses som fullgott inom psykologin, kanske inte nödvändigtvis anses duga inom det bredare genusfältet. Men samtidigt är genusforskningen tvärvetenskaplig, vilket

skapar kommunikationsproblem, menar hon. Eva Magnusson efterlyser här en större förståelse för hur villkoren inom olika ämnen, som till exempel psykologi och etnologi, skiljer sig åt. Kan god genusforskning verkligen inte vara empiristisk (jfr Krook, 2006)?

Som jag nämnde i avsnittet ovan om forskarnas bakgrund i olika former av politiskt arbete, integreras här det politiska engagemanget med normer för den goda genusforskningen, allt enligt intervjupersonernas berättelser. Säkert är det så att dessa normer tar så tydliga och entydiga uttryck för att de presenteras av en generation kvinnliga feminister som ju faktiskt var med och grundade genusforskningen i Sverige. Det var de som normsatte den svenska genusforskningen. En öppen fråga är till vilken grad dessa normer omhuldas av de forskare som kommit in på fältet på senare tid, och som saknar erfarenheter från 70-talets kvinnokamp, eller för den delen i vilken grad de omhuldas av män inom genusforskningen?

att gå på tvärs

Ett tema som återkommer frekvent i intervjuerna, ofta tack vara mina frågor, handlar om tillfällena då intervjupersonerna blivit ifrågasatta på grund av sin forskning. Några av intervjupersonerna talar om att de har känt av motstånd från sin modersdisciplin, motstånd av en tyst och indirekt karaktär. Ytterligare andra tycker inte att de blivit ifrågasatta, vare sig för sin forskning eller för sitt perspektiv. Intressant nog verkar det vara lättare inom humanistiska ämnen, om man ska dra några slutsatser från mitt begränsade material. Det upplevs dock inte som okontroversiellt inom alla ämnen att verka som genusforskare och att förmedla genusteori och -perspektiv till andra forskare i det egna ämnet verkar inte vara det lättaste om man är psykolog eller medicinare:

1: T: Är, är genusforskning och feministisk forskning annars en het fråga inom

2: psykologin?

3: E: Jag skulle vilja säga att för det mesta är det inte en fråga. Det är det väldigt stora

4: intrycket faktiskt, och det tror jag, det är det som många alltså, då tänker jag inte alls

5: bara på Sverige, utan jag har ju kollegor både här och där runt om på jordklotet, och

6: det är ganska ofta på det sättet. Det kan bli bråk om det, så jodå, det kan vara hett,

7: men dom flesta psykologiinstitutioner har en tendens att du får den här

8: centrifugalgrejen, att när man börjar intressera sig för genusforskning då är det inte

9: psykologi längre på nåt sätt. (Intervju Eva Magnusson: 4)

Jag frågar här om genusforskningen är en het fråga. ”Het” kan ju tolkas på flera sätt, och Magnusson tolkar det i termer av kontrovers, och menar att det tvärtom ”inte är en fråga” (rad 3), utan då man sysslar med genus ”då är det inte längre psykologi” (rad 8-9). Här är det en tydlig och rätt hopplös bild som målas upp av moderämnet som inte vill ta till sig den psykologiska genusforskningen. Lagg här till bilden ovan av att genusforskare inte heller vill ta till sig psykologer med genusinriktning, så får vi en bild av psykologiska genusforskare som inte tas väl emot någonstans.

Medicinaren Katarina Hamberg uttrycker egna erfarenheter av att hamna utanför, eller mitt emellan, både genusforskningen och medicinen. Jag frågar här om Hambergs användande av genusbegreppet förändrats över tid:

- 1: K: [...] Det tror jag. Men det blir också som nån sorts, eftersom det har känts som att
- 2: jag kommer in i det här från medicinarsidan... och jag kommer in med den här gamla
- 3: diskussionen att det sociala och det biologiska hör ihop när det gäller sjukdomar, och
- 4: att ett biopsykosocialt synsätt, det får man faktiskt slåss för, så märker jag att det
- 5: måste man även göra inom genusforskningen, därför att dom flesta genusforskarna,
- 6: dom har bara ett socialt synsätt. Och så pratar dom om biologin på ett speciellt, ja...
- 7: på ett särskilt sätt då. Och samtidigt så finns det dom här biologiska personerna som
- 8: är bara, som aldrig har tänkt på sociala faktorer. Så jag hamnar utanför i vilken miljö
- 9: jag än[
- 10: T:]mitten mellan
- 11: K: jo, ja, jag hamnar, eller utanför. Jag tycker att det är där jag är, jag får liksom
- 12: markera in mig på båda ställena. Jag får markera in mig även bland genusforskarna
- 13: [paus] Jag hör inte självklart hemma där eftersom jag är medicinare.
- 14: T: Vad kallar du dig för om nån frågar? Vad skulle du säga att du var, vad du
- 15: arbetar med?
- 16: K: Du menar vad jag skulle säga att jag forskar om? Men jag säger att jag är, att jag
- 17: är... jag brukar säga att jag är distriktsläkare och lektor i allmänmedicin men att jag
- 18: forskar kring genusfrågor i medicin.
- 19: T: Mm.
- 20: K: Så är det [paus] Om jag säger genusforskare rätt upp och ner, då blir jag lite
- 21: grann, då skulle man ju inte förstå att jag var medicinare, för det tänker man ju inte.

22: Det blir ju samma sak som om jag säger att jag är doktor på ett papper så tror dom

23: att jag är man, och säger jag att jag är genusforskare så tror dom att jag är humanist

24: eller samhällsvetare. Alltså måste jag säga att jag är genusforskare i medicin.

25: [skratt] Så att man ska veta. (Intervju Katarina Hamberg: 5-6)

Jag försöker här som intervjuare förstå den bild som Hamberg ger uttryck för, genom att påstå att hon hamnar ”mittemellan”, men hon framhårdar då i att det inte handlar om mittemellan, utan om ”utanför”: hon hör inte hemma bland genusforskarna (rad 12-13) och inte heller bland medicinarna (rad 21). Hambergs dilemma påminner om den situation som Eva Magnusson menar gäller för många psykologer, och man måste självkritiskt fråga sig om det är så att det finns en hierarki av genusforskning, där medicinska och psykologiska perspektiv ses som mindre intressanta? Anne Hammarström belyser en sådan möjlig hierarki, när hon i intervjun talar om ett slags asymmetri i relationen till andra, mer humanistiskt skolade genusforskare. Jag frågar om huruvida ett problem med tvärvetenskapliga dialoger kan vara att samhällsvetare och humanister faktiskt inte kan så mycket om biologisk forskning. Hammarström uppmärksammar då att medan hon och hennes medicinska kollegor läser ”genusinriktad språkforskning”, så borde det också ingå i allmänbildningen bland humanistiska genusforskare att ha läst några nyckelverk av feministiska biologer eller medicinare. Den upplevda asymmetrin kommer också till uttryck i funderingar kring varför inte medicinska genusforskare automatiskt ses som en tillgång i projekt som har med medicin att göra, medan det omvända framställs som en självklarhet (Intervju Anne Hammarström: 12).

Det som framträder ur de olika berättelserna är bilden av en komplex genusforskaridentitet, där det å ena sidan gäller att bana vägen för genusperspektivet och/eller en feministisk medvetenhet inom det egna ämnet. Här talas det omväxlande om att vara strategisk, att inte ha en för polemisk framtoning, att inte skrämja bort, samtidigt som man ska vara vetenskapligt skarp och betona det ovetenskapliga i att bortse från genus i sin forskning. Den politiska, kritiska och ifrågasättande positionen var normerande från etableringen av ämnet, inbakad i själva genusforskningsidentiteten: Att se två världar och kunna tala utifrån en annan erfarenhet/kropp. Å andra sidan gäller det att verka inom *genusforskningens frontlinjer* (för att stjäla ett uttryck från ett specialnummer av *Sociologisk Forskning*) med allt vad det innebär av att vara kritisk, nyskapande, självreflexiv och empiriskt förankrad. Forskarna förhåller sig till olika normer för vad genusforskningen är, och den framställs som fast förankrad i en kulturteoretisk tradition. De som kommer från medicin och även psykologi, framställs som litet utanför, litet marginaliserade. Men erfarenheter visar också att det inte alltid är så lätt att samarbeta ens inom hum/sam-området. Essensen blir att den som går på tvärs, eller överskrider dessa normer, vare sig det handlar om moderämnet eller i sin

genusvetenskapliga position och gärning, får räkna med att inte placeras i mittfåran. Samtidigt kan man inte bortse från att detta att framställa sig själv som annorlunda och utanför, skapar vissa paradoxala effekter. Den som inte riktigt hör hemma, den som håller på med kontroversiell vetenskap, kan också konstruera sig själv och passera som nyskapande, rättänkande, modig och skarp. Att vara en del av etablissemang och erkänna sin maktposition kanske inte passar så bra in i berättelsen om den utmanande feministiska eller genusforskningen.

sammanfattning

I detta avsnitt har jag lyft fram vissa teman som framstår som centrala byggstenar i berättelser om genusforskaridentiteten. Vem är då den genusforskare som framträder genom berättandet? Hon har idealtypiskt sin bakgrund i feministiskt politiskt engagemang, i eller utanför akademien. Hennes klassbakgrund är inte ofta uttalad, men hennes kropp är tydligt könad: Den har fött barn, ammat, inträtt i en manlig akademi och erfårit och tolkat detta kroppsligt. Hennes forskaridentitet är mångfasetterad: hon framställer sig som teoretiskt skarp, självreflexiv och empiriskt väl förankrad i politiskt viktiga frågor, samtidigt som hon tenderar att ifrågasättas inomdisciplinärt på grund av kön, position och provocerande tolkningsperspektiv samt inom genusforskningsfältet för att hon inte är tillräckligt ”trendig”. Man skulle kunna välja att förstå dessa berättelser med hjälp av till exempel professionsteori, socialpsykologisk teori, performativitetsteori eller rollteori, i termer av identitetskriser eller rollkonflikter (t ex Goffman, [1959] 2000). Jag skulle dock här vilja pröva att tala om det i termer av akademiska gränser och gränspositioner (se t ex Bowker & Starr, 1999, Gieryn, 1999, Thörnqvist, 2006). En av de stora fördelarna med genusforskning och på samma sätt dess förbannelse, är dess dubbla positionering som ett eget men ändå tvärvetenskapligt ämne. Genusforskaren har därmed att ta hänsyn till dels de normer som gäller inom den egna disciplinen, dels de normer som gäller för genusforskningsfältet. Forskaren ska hålla sig á jour med, och förhoppningsvis bli erkänd av, båda fälten. Mette Bryld och Nina Lykke talar om en liknande gränsposition som kulturforskare som forskar om teknik och vetenskap, och ser här också flera fördelar med att befinna sig i rollen som ”delaktig främling” (Bryld & Lykke, 2001: 28, jfr Latour, 1999). En fördel som de nämner är möjligheten att kunna kommunicera, att skapa gångbara översättningar mellan olika forskningsfält. En annan är att gränspositionen skapar nya ingångar till verkligheten och brytningar av den vetenskapliga blicken. Nackdelar med gränspositionen har redan omtalats ovan, som en känsla av att ständigt befinna sig utanför, att inte höra till någonstans.

3. Genusforskningens gränser

Ett sätt att komma åt vetenskapliga normer, i det här fallet normer för genusvetenskap, är att studera vetenskapliga kontroverser. Dessa behöver inte alltid vara så uttalade, även om det funnits och fortfarande finns en del sådana på det svenska genusvetenskapliga fältet. Några centrala kontroverser framkommer om man läser *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, som i mer än 25 år varit ett forum för svensk genusforskning. En tidig konflikt är den långdragna debatten om genusbegreppet och om *sex/gender* (Åsberg, 1998). En annan handlar om essentialism och konstruktivism, mellan det som också kallats särarts- och likhetsfeminism (Gemzöe, 2005, Holm, 1995). En tredje och mer nutida debatt handlar om intersektionalitet (Lykke, 2003, Molina, m fl 2005). I detta avsnitt vill jag analysera och problematisera genusforskningens gränser genom att undersöka nutida spänningar; vad utmanar och hur (åter) upprättas dess gränser?

kön och genus

Av vikt i sammanhanget är förstås den analytiska distinktionen mellan *sex* och *gender*, på svenska först omtalad som biologiskt och socialt kön och numera ibland som kön och genus, som avhandlats sedan 70-talet. Idén bakom distinktionen är att medan biologiskt kön handlar om två anatomiskt distinkta och avgränsade kön är de historiska, kulturella och samhällsliga aspekterna av kön inte på samma sätt bestämbara. Med Judith Butler (1990) ifrågasattes distinktionen mellan biologiskt och socialt kön på allvar, och det kom att sägas att det biologiska könet också karaktäriseras av kontingenta, situerade och socialt accepterade skillnader och därmed kan ses som ytterligare en konstruktion. Parallellt med denna utvidgning av ”kultur”, utvecklades i Sverige genusbegreppet med sitt perspektiv på samhälleligt och systematiskt åtskiljande, hierarkiserande och naturliggörande av kön (Hirdman, 1988). Det analytiska åtskiljandet av *sex* och *gender* har kritiserats för att ha bidragit till en ”black-boxing” av den biologiska, könade kroppen (Haraway, 1991: 197). Samtidigt har den kritiserats för att i praktiken ta alltför stor hänsyn till biologiska skillnader. Eva Lundgren skriver till exempel i *Ekte kvinne?* (2001) att själva *sex-gender* distinktionen faktiskt därmed kunde ge bränsle åt det man vill bort ifrån, nämligen en biologisk syn på kroppen. Genom att hänvisa *sex* till en biologisk sfär, så konstruerades den som oföränderlig och statisk (ibid: 189, se även Lundgren, 1993). Genusbegreppet har vidare kritiserats för att vara heteronormativt, varför queerteoretiker betonat sexualitetens konstituerande roll för könsidentitet (Kulick 2005, Rosenberg, 2002). Med intersektionalitetsbegreppets inträde på forskningsfronten, har kritiken utvidgats till att starkare än innan betona etnicitet/ras och klass, vid sidan av sexualitet, som viktiga dimensioner för att

förstå konstruktioner av kön (Lykke, 2003 & 2005, Mulinari & de los Reyes, 2005, Molina, 2004). Sammantaget kan man säga att hela denna begreppshistoria med sina lingvistiska, teoretiska och ideologiska skillnader, ställer till en del oreda, något som inte minst ger sig till känna i undervisningssammanhang. Genus kan handla om identitet och interaktionsnivå (att göra genus), men också om samhällsnivå; om genus som system och strukturer. Genusbegreppet kan handla om kulturella konstruktioner av kön, men det kan också betyda lite smalare ”socialt kön”, då i kontrast till ”det biologiska könet”. På motsvarande sätt kan kön innefatta ”biologiskt” i kontrast till socialt, men kan också överskrida dessa kontraster och handla om kulturella konstruktioner (Eriksson, 2005).

Vilka olika förståelser av kön och/eller genus återfinns då i materialet? Medicinaren Anne Hammarström berättar att hon oftast talar om *sex* när de biologiska aspekterna dominerar, och omvänt använder *gender* när det är sociala aspekter som dominerar. Det är lättare på engelska, menar hon. På svenska använder hon ofta könskonstruktioner, för att tala om hur kön formas av sociala och kulturella processer (Intervju Anne Hammarström: 4). På ett delvis annat sätt menar sociologen Johanna Esseveld att hon i dagsläget är intresserad av hur kön *görs* till något biologiskt:

1: T: Om du vill berätta lite grann om det projektet [Medelålder, identitet, och kroppen

2: ur ett genusperspektiv], hur du kom in på dom frågeställningarna?

3: J: Mm... Jag skrev en avhandling om medelålders kvinnor... och jag, på nåt sätt kan

4: man säga, jag gick tillbaks till... det här projektet, men nu med en helt annan

5: utgångspunkt. Där jag tidigare var intresserad av individuella biografier i

6: samhällsförändring på nåt sätt, var jag nu intresserad av det här, eh... kan man säga

7: kön, jag är intresserad av kön/genus sambandet, men inte genom att tro att det ena är

8: socialt betingat och det andra är biologiskt, och inte heller att båda är bara socialt

9: konstruerade.

10: T: Mm.

11: J: Jag är intresserad av det här... hur de konstrueras på nåt sätt, och varför de

12: konstrueras som biologiska i vissa sammanhang och vad det biologiska är. (Intervju Johanna Esseveld: 2)

Det är ett slags metaperspektiv som Esseveld målar upp här. Hon är intresserad av hur kön och genus konstrueras som åtskilda kategorier och av ”vad det biologiska är” (rad 12). Liknande distansering från det biologiska könet, som ett studieobjekt eller något utanför, omtalas av Inger Lövkrona:

- 1: T: Du använder ju oftast begreppet kön, vad jag förstår.
- 2: I: Ja.
- 3: T: Men också... lite utbytbart mot genusbegreppet.
- 4: I: Synonymt vill jag gärna använda det.
- 5: T: Varför gör du det?
- 6: I: [...] Jag har istället försökt förklara det som att jag gör, sysslar överhuvudtaget inte
- 7: med biologiskt kön, och därför kan jag använda kön och genus utbytbart. Men jag
- 8: tror kanske att det är förvirrande, men å andra sidan behöver man variera sig. Jag tror
- 9: det räcker att man säger från början, att när jag talar om biologiskt kön som jag gör i
- 10: den här *Våldsamma män* [i antologin *Mord, misshandel och sexuella*
- 11: *övergrepp*], då kallar jag det biologiskt kön, och inte nåt annat.
- 12: T: Mm.
- 13: I: Men jag håller med om att det är förvirrande.
- 14: T: Ja, men det är hela den där begreppsapparaten [skratt]
- 15: I: Ja, den är ju det, och jag känner mig inte så bekväm med att använda bara genus.
- 16: T: Nej, det är ju olika traditioner också man skriver in sig i. (Intervju Inger Lövkrona: 3-4)

Biologiskt kön är något som Lövkrona inte ”sysslar överhuvudtaget” (rad 6) med, varför det blir logiskt att använda kön och genus som i princip synonyma begrepp. Den rätt pragmatiska hållning som ges uttryck för i citatet, känns igen från flera intervjuer. Att man behöver variera sig (rad 8) och därför använder begreppen synonymt, eller att man kan använda vilket som, bara man är tydlig med att det inte är det biologiska könet man talar om (rad 6-7), är exempel på yttranden som går igen. Ytterligare andra talar konsekvent om genus, för att analysera kön som kulturell och social konstruktion. I urvalet har vi således hela spektrat av begreppsanvändning. Vissa föredrar att konsekvent tala om genus, andra föredrar könsbegreppet. Vilka begrepp som används får förstås betydelse för vilken tradition man skriver in sig i. Det jag frågar mig är vad det betyder att det biologiska så tydligt lämnas utanför begreppsapparaten. Vad betyder det för den genusvetenskapliga analysen av kroppslighet? Med andra ord, på vilket sätt sätter begreppen gränser för det vetenskapliga seendet och hur har begreppsanvändningen betydelse för vilken kropp man kan få syn på? Det kommer att undersökas i det följande.

att inte vara butlersk

Ett tema som jag analyserat som en del i att positionera sig som genusforskare och i förhållande till genusvetenskapliga normer, handlar om hur man ska förstå en materiell, biologisk kropp i en tid som så starkt influerats av poststrukturalism. Detta är dock ingen ny fråga. I *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* kunde man i första numret 1989 läsa en artikel av antropologerna Lena Gemzöe, Tove Holmqvist, Don Kulick, Britt-Marie Thurén och Prudence Woodford-Berger. I artikeln diskuterar författarna de i Sverige nya begreppen genus och genussystem; deras ursprung i antropologisk teori och deras underliggande premisser. Det jag fastnade för i deras kritik, var frågan om det biologiska. Är det så att det biologiska försvinner ur forskningens blick i och med genusbegreppet, och har det blivit mer eller mindre ”tabu” att tala om biologi och biologiska skillnader (Gemzöe m fl, 1989: 46)? Jag ville veta hur Lena Gemzöe ser på diskussionsklimatet i dag: Är det fortfarande tabu?

1: T: Är det nåt som du håller med om att det, eller skulle hålla med om idag?

2: L: Gud, det är jättesvårt att säga hur det är idag... Men det är nog... tabu, det vet jag

3: inte om det är så starkt, då var allting så väldigt mycket mer polariserat, det fanns så

4: få röster.

5: T: Mm.

6: L: Och det fanns, det är ju det alla säger, att nu har vi äntligen den här oenigheten

7: och, mellan feminister både i kvinnoforskningen, genusforskningen och utanför, och

8: då fanns ingen oenighet och ingenting, för då handlade det bara om att säga det här

9: och man kunde inte vara oenig därför att... så det fanns liksom bara en röst. Det var

10: ju... ja, så därför var det här ordet tabu. Nu skulle jag säga, nu är det inte tabu

11: därför nu kan man faktiskt säga alla möjliga saker men däremot är vi ju inte

12: intresserade av biologi inom genusforskningen och vet ingenting om biologi och har

13: inte hittat nåt sätt att förhålla genus till biologi, så på så sätt.

14: T: Mm.

15: L: Det kommer ju igen nu med queer kan man ju säga va, det blir ju liksom samma

16: sak att det går inte att, alltså, queerteorin är ju samma sak där att man intresserar sig

17: inte för frågan om sexualitet, hur hänger den ihop med nåt som skulle kunna kallas

18: biologi.

19: T: Mm.

20: L: Så finns det ju ett svar på det, och det är ju Butlers formulering av det här va.

21: Och vill man försöka begripa det på ett annat sätt, så är väl det kanske också tabu,

22: för den frågan är het och viktig politiskt. Ja... Jag vet inte om det finns nåt lyckat

23: samtal, jag vet inte om det går. (Intervju Lena Gemzöe: 10)

Här ges uttryck för en viss inifrånkritik och Gemzöe påtalar att, även om vi idag har en större öppenhet mot biologin, så vet vi fortfarande inget om det (rad 12) och är inte intresserade heller (rad 11). Hon pekar därmed i citatet på en viktig fråga, nämligen hur vi ska kunna teoretisera om något ”som skulle kunna kallas biologi” (rad 17-18), som vi inte vet något om och som vi av tradition inte bryr oss om. I *KvT*-artikeln från 1989 var det den så kallade likhetsfeminismens underlåtenhet att ta tag i den biologiska kroppen som kritiserades. Författarna menade att det rådde ett tabu mot att tala om dessa frågor. Det intressanta med artikeln är att den fortfarande verkar aktuell och Gemzöe förlägger en del av skulden till queerteorin och Butler, att försöka begripliggöra sexualitet på något alternativt sätt, framställs som ”kanske också tabu” (rad 21). Jag tänkte spinna vidare på Butler-tråden här. Hennes namn och inflytande inom svensk genusforskning, påtalas nämligen gång på gång i intervjuerna. Men det är inte på ett odelat positivt sätt hon omnämns, tvärtom.

Eva Lundgren skriver till exempel i sin bok *Ekte kvinne?* (2001), som i sig är en utmaning av den poststrukturalistiskt influerade forskningen om identitet och kropp, att ju mer vi postmodernt försöker häva oss över kroppen, desto mindre social och mer försocial och given framstår den (Lundgren, 2001: 200). Kroppen blir abstrakt och den materiella kroppen försvinner ur Butlers teori om kroppen. Men, menar Lundgren, även om förbindelser mellan kön, genus och sexualitet upplöses, så upplöses inte kroppen. Butler är i det här sammanhanget inget mindre än ett amerikanskt exempel på kejsarens nya kläder (ibid: 249) Med detta menas att ”biologisternas” identitetsförståelse som normalitet eller avvikelse, i diskursteoretikernas version har blivit en spegelvänd icke-identitet, något som i förlängningen ger näring åt en fascistoid förståelse av identitet (ibid: 254) Den är därmed inte bara vetenskapsteoretiskt otillfredsställande, den är också etiskt förkastlig. Lösningen är en kontextuell, dialektisk och dynamisk kroppsforståelse med symboliskt interaktionistiska förtecken (se nedan under *genusvetenskapliga dialoger*).

Yvonne Hirdman menar, i likhet med Lundgren, att kroppen i postmodernism och poststrukturalism ”försvinner” från analysen. I intervjun framkommer tydligt en bild av förändring i perspektiv, en bild som också är illustrerande för debattklimatet inom genusforskningen. Tidigare, säger Hirdman, talade hon om att det inte fanns ”ett plus ett är två”, det vill säga att det sociala och biologiska tillsammans formar människan, utan det fanns bara två (det biologiska som format av det sociala). Hirdman talar om

hur alla liksom satte citationstecken kring sina uttalanden om verkligheten, så även hon själv. Idag, med perspektiv på den så kallat språkliga vändningen och dess återverkningar under 90-talet på teoribildning inom humaniora och samhällsvetenskap, framstår detta som dumt och litet fänigt. Så här talar vi om saken i intervju:

1: Y: Mm, mm, men jag vill inte mystifiera, va.

2: T: Nej.

3: Y: Det finns ett mystifierande drag i det där att säga att genus är bara två, och så har

4: man smugglat bort själva kroppen och könet, kvinnokönet och manskönet. Jag menar

5: ju faktiskt... att det finns två kön. Vilket ju också är en så här, nånting som är

6: djärvt att säga i det postmoderna Sverige, det existerar två kön, man och kvinna. Det

7: är dom två könen.

8: T: Mm.

9: Y: Jag tillhör inte dom som menar att det finns fem kön. Det, det är som en

10: sammanblandning, en ideologiskt medveten sammanblandning utav en önskan av

11: hur det borde vara med hur det är. Förstår du?

12: T: Mm. Ja, absolut... Vad får du för reaktioner när du säger så där?

13: Y: [suck]

14: T: Bland andra genusforskare [skratt]?

15: Y: Ja, jag vet ju inte nu, för att jag umgås ju inte så mycket med, jag är inte så, du

16: vet hur det är, ingen är profet i sitt eget land va, jag är inte särskilt anlitad utav dom

17: här genusvetenskapliga institutionerna. Som föreläsare och så där. (Intervju Yvonne Hirdman: 4)

Att låta bli att tala om, eller att "smuggla bort" själva kroppen ("kvinnokönet och manskönet", rad 4), bidrar till att "mystifiera". Uttalandena "det finns två kön", "det existerar två kön" och "det är dom två könen" (rad 5-7), talar också emot något, en norm, en genusvetenskaplig kanon eller konvention. Men uttalandet är också en bekännelse, även jag har syndat, men "nu är jag modigare" (ibid: 4). Jag frågar också efter reaktioner från andra genusforskare (rad 12 & 14), en fråga som får tolkas som en effekt av ett normbrott. Här kan man skönja att detta normbrott också sammankopplas med en viss marginalisering, "ingen är profet i sitt eget land" (rad16).

Katarina Hamberg är inne på samma spår som Hirdman, när hon pratar om konstruktioner av det biologiska inom poststrukturalismen. Det blir så att säga så

abstrakt att man förleds att börja ”fantisera” (Intervju Katarina Hamberg: 13). Vidare menar Hamberg:

1: K: [paus] För jag kan ju tycka liksom när man pratar om det här med... att...

2: biologin är ju också helt konstruerad... om man börjar fantisera om vad det är, ja, det

3: kan man göra på nån sorts teoretiskt plan, och det må väl va, va, men för mig är inte

4: den diskussionen, den är inte så intressant. Jag tänker på... kring Butler och hela, när

5: man är på en sån teoretisk nivå... då är det roligt att läsa... men, det är inte sånt som

6: jag behöver använda i den forskning jag håller på med, eller ens det tänket.

7: T: Mm.

8: K: Och jag tycker inte, ja, det är roligt som ett experiment, det är ett roligt

9: experiment.

10: T: Tanke...

11: K: Ja, och man kan se hur långt det far, hur far det, och då tycker jag att då finns det

12: stora luckor i det, det behöver inte andra se liksom, eller andra tycka [paus] Det är

13: väl ingen som försöker tillämpa det tänket, i nån form utav reell värld nu.

14: T: Nej, det är svårt.

15: K: Ja, det är det. Och särskilt om man då skulle ha med personer att göra,

16: människor, grupper av människor. Kött och blod, då går det inte. (Intervju Katarina Hamberg: 13)

Uttalandet om ”kött och blod” (rad 16) leder, liksom Hirdmans tal och kvinnokönet och manskönet ovan, tankarna till något högst reellt. Hur ska vi förstå dessa realiteter med så abstrakta begrepp som Butler och poststrukturalismen bjuder på, utan att realiteterna försvinner? Det är ett slags ”*bottom line argument*” som framträder, genom vilket det absurda med radikalkonstruktivism ska avslöjas (jfr Edwards, Ashmore & Potter, 1995). När det gäller att förstå den materiella kroppen, finns således en stark tendens att ta avstånd från en butlersk förståelse av densamma. Forskare från så olika hemdiscipliner som historia, sociologi och medicin, skriver in sin egen förståelse av ”det biologiska” i relation till denna ”butlerska” position. När jag skriver ”butlersk”, så menar jag något annat än ”Butlers”. Jag menar att forskarna konstruerar en butlersk position i debatten, en position som de kan placera sig i förhållande till. Butler blir för kritikerna en symbol för genusteorins borttappade kropp, den som ”finns” inom citationstecken.

det värsta av allt: essentialist?

Om forskarna å ena sidan relaterar till en butlersk position i sin förståelse av den materiella kroppen, så förhåller de sig å andra sidan till en helt annan position eller motpol: essentialismen. Genomgående går det att utläsa en önskan om att absolut inte bli kallad essentialist, något som man till följd av sitt forskningsämne och teori-behandling kan riskera att associeras med. Jag använder mig här av Ulla Holms erfarenheter för att belysa detta resonemang. Hennes avhandling i feministfilosofi, *Modrande och praxis* (1993), handlar om moderskap och en poäng, att modrande är en könsöverskridande praktik, gick enligt hennes egen tolkning kritikerna förbi. Holm berättar att hon regelbundet blivit inbjuden som föreläsare på vårdutbildningar och bland barnmorskor, men att det genusvetenskapliga mottagandet tvärtom var svalt. Vissa menade till och med att den som använder teoretiker som Carol Gilligan är essentialist och inget annat. Holm tror dock inte att essentialismen är fullt lika hotfullt idag som i mitten av 90-talet, nu när till exempel fler och fler inflytelserika unga feminister börjar tala om moderskapets ljuvligheter, eller som Ulla Holm säger, när ”bang-tjejerna fått barn” (Intervju Ulla Holm: 6). Men då fick det i alla fall vissa effekter, och hon beskriver det som att hon fick gå i ett slags offentligt svaromål:

1: T: Jag tänkte backa också till den där artikeln du skriver i *KvT*.

2: U: Mm.

3: T: Då skriver du om det du kallar för könsfunktionalism.

4: U: Ja. Jag kan ju säga varför jag skrev den. Det var för att jag började upptäcka att

5: det var väldigt många som hänvisade till min avhandling, refererade till den, och där

6: jag hamnade i sammanhang där man liksom tog mig som intäkt för jag var nån

7: slags... biologist.

8: T: Okej [skratt].

9: U: Så jag tänkte att nej men jess-, jösses, nu måste jag göra det tydligt att jag inte är

10: det [skratt]. Och då var det precis mitt under den där debatten när Ulla Wikander

11: fick liksom sköta motståndet, så då tänkte jag att jag får skriva så att jag markerar

12: var jag står.

13: T: Och det var i den här Uvnäs-Moberg[

14: U:]ja, ja, visst.

15: T: perioden där ja.

16: U: Ja, visst.

17: T: Just det. Vad fick du för reaktioner på den artikeln då?

18: U: Den har jag också bara fått bra reaktioner på. (Intervju Ulla Holm: 7)

I den omnämnda artikeln *Är moderskap djuriskt?* (1995) tar Holm radikalt ställning mot "biologismen" och det hon kallar könsfunktionalismen, och till skillnad från avhandlingen mottogs artikeln enligt egen utsago med odelat gillande från genusforskningskollektivet.

En annan sida av det essentialistiska myntet är huruvida inte konstruktivistiska genusforskare själva dras med en essentialistisk syn på biologi. Så här resonerar Anne Hammarström om temat:

1: A: Nej. Så att... jag, jag tycker, alltså ibland kan jag uppleva att, att, i diskussioner

2: med humanister och samhällsvetare att, att man har en väldigt... att man själv har en

3: väldigt, så här icke-konstruktivistisk syn på biologi som blir problematisk, när man

4: själv har för mycket respekt för den, och jag tror delvis det här att, att... alltså, det

5: har kommit till uttryck när vi har diskuterat till exempel skrivning och så från

6: genusmedicin på Karolinska, där man, där jag då är oerhört mycket mer kritisk...

7: ibland än vad samhällsvetare och humaniora är.

8: T: Aha.

9: A: Därför att, "jamen det är väl jätteintressant att kvinnors hjärtinfarkter ser

10: annorlunda ut än mäns". Ja, visst är det väldigt intressant, men då hamnar man i den

11: här tabellen igen ungefär, som man kritiserar. Bara för att det är intressant så

12: innebär inte det att det är genusforskning, utan man måste ju kunna problematisera

13: biologin på ett annat sätt. Jag har försökt för mig själv då, spalta upp vad det skulle

14: kunna innebära. I den här tabellen. Så att, jag kan ibland tycka att man har för

15: mycket respekt för biologin.

16: T: Det är väl för att man inte kan så mycket.

17: A: Ja, precis. (Intervju Anne Hammarström: 12)

Genusforskare har enligt Hammarström en "icke-konstruktivistisk syn på biologi" (rad 3) som kan leda till "för mycket respekt" (rad 4), något som upprepas längre fram ("för mycket respekt för biologin", rad 15). Om det i det senare fallet är biologi som i den biologiska kroppen eller biologi som ämne som omtalas, är jag inte helt klar över. Klart är i alla fall att här finns en kritik som jag kommer att återkomma till i nästa kapitel om "*Genusvetenskapliga dialoger*". Johanna Esseveld är inne på samma linje

som Hammarström då hon menar att den ”nya genetiken” faktiskt kan lära genusforskare en hel del om kroppens föränderlighet. Innan vi kommer in på frågan har vi nämligen diskuterat teoretiska tillkortakommanden inom sociologin och sociologisk genusforskning, hur subjektet blir mer eller mindre en spegelbild av strukturerna, och hur det biologiska uteslutande ses som något fast:

1: J: [...] Det blir mer vad är egentligen det biologiska och delvis är det också så här,

2: varför styrs en viss syn på biologin, när vi vet att, inte minst via utvecklingar inom

3: genetik, så vet vi att... vår kropp är mycket mer i rörelse än vad man trodde förut,

4: när kroppen var mycket fastare på nåt sätt.

5: T: Mm.

6: J: Att man sen framställer den här bilden att, du vet, man är ung och sen blir man

7: långsamt äldre och mindre... den finns i vårt medvetande, men samtidigt är

8: verkligheten en annan. Vi kan göra mycket mer med våra kroppar, förändra dom på

9: alla möjliga sätt, delvis med hjälp av, hormonella behandlingar[

10: T:]men det är nåt slags kulturella föreställningar som ligger fast

11: J: Ja. (Intervju Johanna Esseveld: 4)

Esseveld sätter fingret på den springande punkten här och ställer frågan: ”vad är egentligen det biologiska” (rad 1) för samhällsvetare, och hon återkommer gång på gång i intervjun till det faktum att vi inte har några effektiva begrepp för att ta tag i denna fråga utan att hemfalla till en eller annan fast position.

Många uttrycker en liknande problematik, att det inte finns riktigt bra teoretiska redskap för att förstå den materiella, biologiska kroppen, utan att å ena sidan vara essentialist och å andra sidan trola bort kroppen i poststrukturalistiska teorier. Jag har funderat mycket på i vilken mån själva forskningsobjektet påverkar begrepps-användningen här. Kanske är det så att den som sysslar med kroppen i forskning om sjukdomsupplevelser, våld och åldrande, nödgas förhålla sig till den biologiska kroppen på ett kreativt sätt, att återta den från den biologiska sfären. Men samtidigt kan man fråga sig vad det är som avgör *vad* som är frågor om biologi och vad som inte är det? Jag kommer att återkomma till frågan i slutkapitlet.

den tredje vägens retorik

Om den materiella, biologiska kroppen inte är ”ren” natur och inte heller en ”ren” konstruktion, vad är den då? En teoretiker som är inflytelserik på genusfältet är maskulinitetsforskaren Reawyn (tidigare känd som Robert) Connell. Hennes idé om

förkroppsligande tycks erbjuda ett slags tredje väg och Connell kommer mycket riktigt upp i flera intervjuer, så också i intervjun med Inger Lövkrona:

- 1: T: Mm, vi har pratat om överskridande ja, jag tänkte om jag skulle gå tillbaka lite
- 2: grann till det här du skriver om konstruktivism och biologism som skilda
- 3: epistemologier, och så, som då inte kan adderas[
- 4: I:]egentligen kan man inte det.
- 5: T: nej. Det är[
- 6: I:]men den tredje vägen, den söker ju alla.
- 7: T: Mm.
- 8: I: Jag satt och läste en bok här om tredje vägen som jag kom på här [skratt] Nej, det
- 9: bara, finns det en tredje väg, egentligen? Jo, jag har kommit att tänka på det när jag
- 10: har läst Connell, bland annat, som ju också söker nån slags tredje väg. Och
- 11: medan då Butler lägger sig ju då helt på det här... konstruktivistiska.
- 12: T: Som du är lite skeptisk mot?
- 13: I: [paus] Jaa, av den anledningen att jag tror att... att.... att det här med vad du har
- 14: för kropp har en betydelse, och då för din identitet alltså, men inte så att det
- 15: kommer, att det finns nån själ eller en naturlig kvinnlig eller manlig identitet, utan
- 16: dom erfarenheter man gör i en viss kropp. [...]
- 17: T: Ja, för det är tydliggörande med just det här som du skriver att det handlar om
- 18: olika epistemologier och samtidigt så undrar jag så här, när man pratar om det sådär
- 19: då som å ena sidan har vi konstruktivism, å andra sidan har vi biologismen, är det
- 20: inte risk då att man ytterligare så att säga förstärker den här polariseringen eller?
- 21: I: Visst är det det. Men nån gång måste man ju prata om det också [skratt] Man
- 22: måste polarisera för att se också, polariseringen hjälper ju till många gånger att
- 23: se det tokiga i att polarisera. Så när man polariserar så handlar man ändå i nån slags
- 24: tredje väg, det är ju det man vill, och det är ju det alla vill och det är ju där, det är ju
- 25: där så att säga *mainstream*-forskningen ligger även inom genusforskningen idag.
- (Intervju Inger Lövkrona: 6-7)

Den tredje väg som presenteras går i korthet ut på att de erfarenheter du gör i en viss kropp, inte ”en naturlig kvinnlig eller manlig identitet” (rad 15), med nödvändighet bidrar till din identitet. Det handlar vare sig om biologism eller konstruktivism, utan om ett mellanting. Denna tredje väg framställs här som ett slags konsensuslösning, som alla kan skriva under på (”den söker ju alla”, rad 6, ”det är ju det alla vill”, rad 24). Holm skriver på följande sätt om den ”tredje vägen” i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*:

Kritikerna [av biologismen] går för egen del med på att vetenskapligt engagemang inte kan renas från värden och normativa ställningstaganden, men förutsätter givetvis existensen av en verklig värld att ta ställning till. De landar inte i kulturell reduktionism när de tar avstånd från biologismen utan föredrar någon tredje väg. Olika sådana tredje vägar finns. [...] Influenser går i bägge riktningarna även om det kan vara svårt att fastställa exakt hur och i vilken omfattning. En människa är vid födseln inte förutbestämd för förmenta kvinno- eller manssysslor. Inte heller är hon vid födseln en lockesk eller sartresk ”tabula rasa” för kulturen att motståndslöst rista egenskaper, personlighet och karaktär på. Kroppen varken upplöses eller förnekas när kulturella föreställningar om den konstrueras eller kritiseras. (Holm, 1995: 9)

Även i Holms formulering polariseras biologism med konstruktivism eller ”kulturell reduktionism”, och ”olika tredje vägar” framställs som en lösning på spänningen. Man kan ställa sig frågan om vad detta tal om två poler och en tredje väg egentligen betyder, eller kanske snarare, vad det ”gör”. Vad händer i dessa och andra texter som uttrycker den tredje vägens retorik? Forskarna framstår som okontroversiella och balanserade och genusforskningen skrivs retoriskt in i ett gemensamt rum; de flesta, forskare som allmänhet, kan känna igen sig i och hålla med om resonemangen. Begrepp som ”förkroppsligande” och ”erfarenhet” bidrar till ett nyupprättande av genusteoretiska gränser, där fler bjuds in. Denna omdragning av den genusvetenskapliga kartan kan ha inneburit att de som tidigare kallades likhetsfeminister nu kan börja tala om den könade kroppen, och att frågan om det biologiska inte längre upplevs som tabu.

Men hur förhåller sig då forskarna explicit till denna tredje väg, finns det andra teoretiska lösningar som presenteras? Johanna Esseveld illustrerar polariseringsproblemet i en artikel om just kön/genus-förvirringen:

Genom att använda endera av dessa modeller skapas ett (ibland) implicit motsatsförhållande mellan det biologiska och socialt/kulturella. En tredje position, den som jag och många med mig intar, antar att det är svårt att på förhand bestämma vad som är biologiskt och socialt och vidare att relationen mellan natur och samhälle är komplex. Det rör sig om ett samspel mellan natur och kultur. Forskningens uppgift blir då att utforska hur biologiska, fysiologiska processer

interagerar med sociala, kulturella processer. En annan uppgift blir att utforska när, under vilka förhållanden och varför detta inte sker. (Esseveld, 2004: 34)

Jag ville ta fasta på denna tankegång och bad därför Johanna att utveckla resonemanget litet i intervjun. Vi diskuterar bland annat möjligheterna hos begreppet ”situation”, men även detta begrepp visar sig ha vissa svagheter:

- 1: J: Om vi, som nu när vi sitter här så, så är vi situerade och vi befinner oss här med
- 2: våra kroppar och din läkande fot [skratt]
- 3: T: [skratt]
- 4: J: Så det finns det som man kallar för, eller har kallat för, naturen, finns i rummet det
- 5: kommer man inte förbi, om man sen kallar det för, då är det det fysiologiska på nåt
- 6: sätt, som finns i rummet men samtidigt är det också det kulturella som finns med:
- 7: Hur vi sitter, hur vi rör oss, hur vi talar. Så, vad jag tycker är spännande just med att
- 8: leta efter situerade kunskaper är att man kan försöka komma åt just den här
- 9: kombinationen av natur och kultur. Problemet som jag ser det oftast är när man
- 10: börjar abstrahera... eh, till en annan nivå[
- 11: T:]Mm
- 12: J: som vi oftast gör inom till exempel sociologi, och då försvinner, då börjar man
- 13: att skriva in sig i det här diskursiva och då, i och med att dom är nästan alltid
- 14: åtskilda så försvinner just det som jag tycker är spännande[
- 15: T:]och det är det som jag tycker också är spännande med det som du är ute efter,
- 16: det här, eh... omedelbara, här och nu, det konkreta.
- 17: J: [...] Så, så länge det är situerat så vet vi att det fysiologiska spelar roll, lämnar vi
- 18: situationerna så väljer vi den ena eller den andra diskursen på nåt sätt.
- 19: T: Mm. Och det är det du pratar om att du är ute efter en tredje position va?
- 20: J: Jag är ute efter en tredje position när man abstraherar på nåt sätt, men jag kan
- 21: inte hitta ord. (Intervju Johanna Esseveld: 9-10)

Här ger Johanna Esseveld tydligt uttryck för att det finns ett starkt behov av en bättre terminologi (”jag kan inte hitta ord”, rad 20-21). Det vi inte har språk för, kan vi heller inte förstå fullt ut. Men bekymret är också att det vi vill förstå måste språkliggöras och därmed tappar vi det situerade, det direkta och kroppsliga. Esseveld använder ett exempel från då hon undervisade i Uganda och det handlar då om erfarenheter av ”ras”

och vithet, men principen är densamma: så fort vi börjar abstrahera, så försvinner det konkreta, det kroppsliga, det erfarenhetsmässiga.

En som är inne på liknande spår är Lena Gemzöe, som i sin avhandling problematiserar natur/kultur-dikotomin i form av kropp/själ, utifrån sin undersökning om portugisiska, katolska kvinnors vardagliga praktik. Här kommer vi dock in på ett sidospår:

- 1: T: [paus] Nåt som man ändå kommer tillbaka till, ställer sig frågor om hela tiden
- 2: också när man läser diverse feministiska forskare som försöker problematisera den
- 3: här tudelningen det är ju just det här som du sa, att man vet inte så mycket, man har
- 4: svårt att förhålla sig till vad biologi är.
- 5: L: Mm.
- 6: T: Har du nån lösning på det [skratt] eller hur tänker du liksom, vad är det
- 7: biologiska?
- 8: L: Ja, men det tycker jag[
- 9: T:]du säger att det är reproduktion
- 10: L: ja, men alltså det är just, om man skulle hantera det där på nåt, på nåt, det är ju
- 11: därför jag menar att jag har ju inte sysslat med den här frågan, vetenskapligt. Nu
- 12: kan man se den så där som du har gjort, men alltså om jag skulle syssla med det
- 13: vetenskapligt eller om man skulle komma vidare, då skulle man vara tvungen att
- 14: tänka efter kring det där, om vi säger biologin bara, det betyder ju en massa saker...
- 15: ja, och jag har inget, inget svar på det alltså, det är väldigt oklart vad biologi är, vi
- 16: skulle behöva hitta i så fall ett samhällsvetenskapligt eller vad vi ska kalla det för,
- 17: humanistiskt, samhällsvetenskapligt språk för att tala om vad biologi är. Då kan
- 18: man ju, alltså, jag säger väl inte att just biologi är reproduktion men jag sa att om
- 19: man tar frågan om reproduktion... varför tänker vi att det är biologi, då kan man ju
- 20: fråga då, ja då blir det alltså att... eh, då blir det ju fråga om, vad är kroppen? (Intervju Lena Gemzöe: 11)

Återigen börjar jag famla efter vad biologi egentligen "är" (rad 4, 6-7). Men vid det här laget borde det stå klart att detta något inte låter sig ringas in. Precis som Esseveld menar Lena Gemzöe att det kanske verkligt radikala vore ett "humanistiskt, samhällsvetenskapligt språk för att tala om vad biologi är" (rad 17). Gemzöe poängterar här att

hon inte själv arbetat med denna begreppsutveckling, men hon kan tänka sig att hela vår bild av vad biologi är skulle få överges. Varför skulle till exempel reproduktion tillhöra det biologiska (rad 19) och hur skulle vi se på kroppen generellt (rad 20)? Med andra ord, kan man tänka sig att ett nytt sätt att tala kommer att skapa nya definitionsproblem och omformuleringar? Jag kommer att komma tillbaka till den här tråden i diskussionen i slutkapitlet.

En annan som funderat på denna fråga är Eva Lundgren, som sedan början av 90-talet arbetat fram en dialektisk kroppsförståelse, uttryckt i termer av en kontextuell kropp. Denna kropp inte bara formas av sina erfarenheter, den agerar och protesterar. Men, menar Lundgren i sin teoretiska bok *Ekte kvinne?*, denna kropp är inte gränslös:

Men også kroppen som gjør motstand under trykket av tvingende tolkningsrammer husker, kroppen har en historie. Dette sagt for å minne om at selv den dialektiske kroppen stiller sine kroppslige vilkår, *kroppen er ikke grenseløs*. (Lundgren, 2001: 197, kursiv. i original)

Jag ville veta mer om denna kontextuella kropp, och dess förhållande till den biologiska, varför jag bad Lundgren utveckla det hela i intervjun.

1: T: Om du backar tillbaka till det du sa om, för det var nåt som jag fastnade för också,

2: det här att du vill gärna göra en distinktion mellan den kontextuella kroppen och den

3: biologiska kroppen, eller biologin, biologiskt kön... eller vad det nu stod för

4: nånting... du sa[

5: E:]biologisk kropp

6: T: ja, biologisk kropp, och att du gärna vill göra en distinktion där emellan då.

7: Analytiskt, vad jag förstår?

8: E: Ja, eller mest är det rätt och slätt för att se att...

9: T: Som två olika förklaringsmodeller, är det så jag ska förstå det?

10: E: Nej, jag vill, jag har brukat det själv i den här *Ekte kvinne?* för att se att... det är

11: något som inte är mitt kompetensområde

12: T: Mm.

13: E: Och att när jag snackar om kroppen och vill omfatta och ha detta sammanhållna

14: greppet, så må jag kalla det den kontextuella kroppen. Och då förutsätter jag en sån

15: dialektisk kropp. Det är inte så att jag tar bort det biologiska... men det som

16: naturvetare brukar och snackar om, det kan jag ingenting om. Jag skrev väldigt

17: lite om det, men...

- 18: T: Men det är som att man skulle kunna läsa in det också, för du skriver också
- 19: på nåt sätt att, eller på nåt ställe: men den kontextuella kroppen är också biologisk,
- 20: på en sån ontologisk[
- 21: E: Jja, precis
- 22: T: nivå.
- 23: E: Det är det jag menar. Det är det som ligger i det sammanhållna greppet, det,
- 24: det... men det var nödvändigt att skriva det så, överhuvudtaget för att finna ord för
- 25: detta. Att det var, det var mest det, det, och det är ju lite att jag tycker vi har i
- 26: tanketraditionen vår, så att vi kan nästan inte klara av att kvitta oss med dessa
- 27: distinktioner, det är... det är ju hela vår kultur så att säga.
- 28: T: För tanken då som kommer upp, och det är ju överhuvudtaget när man pratar om
- 29: biologi, biologiskt kön och så vidare, biologisk kropp... den som är då... som man
- 30: lämnar till naturvetarna eller, eller så... medicinarna. Vad är den egentligen? Är
- 31: det... vad handlar det om, är det kött och blod, är det reproduktion, är det
- 32: könsorgan... Förstår du vad jag menar? Vad är det här biologiska som vi inte kan ta
- 33: i?
- 34: E: Ja, för mig är det det som jag inte kan ta i.
- 35: T: [skratt]
- 36: E: Som jag inte har kompetens på. För jag syns, jag vill inte... jag vill inte frånta
- 37: biologer eller medicinare eller vad som helst, deras kompetens, på något sätt och
- 38: vis. Eh... men, jag har inte den, och de har heller inte min.
- 39: T: Mm.
- 40: E: Så för mig är det mycket mer respekt för att det är olika kompetensområden, men
- 41: därmed också... väldigt, kan vara väldigt svårt att snacka ihop. För som du själv
- 42: skriver, man kan kanske komma så långt så att man upptäcker att man kanske inte
- 43: snackar om samma sak, eller man kan komma så långt som att man fascinerar.
- 44: T: Mm. (Intervju Eva Lundgren: 10)

Det finns två saker jag vill stanna upp och reflektera över i detta långa och innehållsrika citat. För det första att det "biologiska" liksom i de flesta andra intervjuer verkar

undslippa vår dialog. Jag försöker fånga detta ”något” i en halvt desperat fråga formulerad som ”vad är det egentligen” (rad 30-33). Men det låter sig inte så lätt fångas in. Lundgren menar att det biologiska är just det som vi samhällsvetare inte kan förstå, det som vi inte har kompetensen till (rad 36). Så även om det som Lundgren kallar ”den kontextuella kroppen”, på en ontologisk nivå också är biologisk, så skiljer hon analytiskt ut det biologiska. Det som är lite speciellt med denna dialektiskt förstådda kropp, är att den inte bara förstås som en arena för inskriptioner, eller en materia som formas genom erfarenheter, utan att också själva det kroppsliga har ett slags agens. Lundgren funderar högt kring en intervju hon gjorde med en incestsatt flicka i samband med den studie som låg till grund för boken *La de små barn komma till meg* (1994). I denna intervju gav flickan uttryck för att kroppen liksom lade av, helt plötsligt kunde hon inte längre gå. Istället för att tolka detta i linje med en gängse uppfattning att kroppen formas av erfarenheterna, så tolkar Lundgren det istället som att kroppen reagerar och protesterar (Intervju Eva Lundgren: 4). Så den kontextuella kroppen är en kropp som rör sig, som tolkar och agerar, men också en kropp som alltid är tolkad i ett visst sammanhang. Detta leder in på den andra poängen, nämligen att den kontextuella kroppen som hon talar om i flera publikationer också förutsätter en biologisk kropp. Den finns, och den omfattas av begreppet, men den analyseras inte som sådan. Så det sammanhållna greppet är sammanhållet till en viss gräns, och gränsen sammanfaller med gränser mellan kultur- och naturvetenskap.

Andra sätt att överskrida natur/kulturdistinktionen kommer, lite överraskande, från Aristoteles. Ulla Holm har utvecklat begreppen praxis och hexis i ett feministiskt sammanhang (Holm, 1993) och menar att Aristoteles uppfattning om det som vi kallar biologi kanske inte är så dum. Hans syn på biologi är egentligen ganska aktuell med tanke på vad man idag vet, enligt Holm. Aristoteles tankar går emot olika programmeringster, han menar istället att det händer så mycket under vägen, att man egentligen inte vet vad resultatet blir förrän man sett det. Med Holm kan vi förstå biologi (som materia) som något som liksom det sociala är stätt i förändring. Processen skapar vidare sina egna resultat, och vi kan aldrig på förhand veta hur en människa kommer att bli (”man vet inte vad det blir förrän man ser resultatet”, Intervju Ulla Holm: 8). Frågan är vad detta hjälper? Kanske kan det bidra med en förståelse för biologi, eller ett begrepp för detta. Men med detta får vi egentligen bara ytterligare ett metaperspektiv. Lättare är det att förstå hur praxis och hexis kan nyttjas, för att analytiskt särskilja det medvetna handlandet och det mer rutiniserade, reflexmässiga.

sammanfattning

Var går genusforskningens gränser och hur upprättas de? I detta avsnitt har jag diskuterat hur vetenskapliga normer för svensk genusforskning framställs – främst i intervjumaterialet – och därigenom framträder också dess ”epistemiska kultur” (Knorr-

Cetina, 1999). Med detta menas de kunskapsnormer som gäller inom ett visst vetenskapsområde: vad som räknas som kunskap, hur kunskapen ska nås och vem som har rätt att uttala sig, med andra ord vem som besitter epistemiskt tolkningsföreträde. Vad gäller användandet av kön och/eller genusbegreppen, verkar det råda en viss frihet. Beroende på vilken tradition man skriver in sig i, går det bra att använda det ena eller andra eller båda begreppen, vid olika tillfällen eller närapå synonymt. Här uttrycker flera forskare en viss frustration över begreppsanvändningen, men jag tolkar det som att man i stort sett har ledsnat på debatten efter tjugo år och resignerat. Forskarna ger med några undantag uttryck för en rätt pragmatisk syn på begreppsanvändningen. Annat är det när det gäller den teoretiska ansatsen, där en ”alltför” radikal konstruktivism inte tillräckligt förmår belysa den könade kroppen, varför den också av vissa förkastas som oanvändbar. Det ges också uttryck för en fara med att alltför mycket problematisera det så kallat biologiska, den som talar om biologi kan bli essentialist. Men frågan är också vad som menas med ”det biologiska”, och några forskare talar om att humanister och samhällsvetare dras med en överdriven respekt för biologi och har en statisk och essentialistisk förståelse av vad det biologiska är. De som omtalar problemet är, förutom medicinska genusforskare, främst forskare som på olika sätt arbetar med, eller har arbetat med, medicinare, som Eva Magnusson och Johanna Esseveld. Detta är en intressant, men inte särskilt förvånande iakttagelse. Den som empiriskt kommit i kontakt med forskningsfältet, kan på något sätt förhålla sig mer nyanserad till det: Det finns både negativa och positiva saker att säga. Vad det mer kan betyda för ens egen förståelse av ”det biologiska” kommer jag att utveckla närmare i nästa kapitel.

I linje med att man tar avstånd från dessa poler, radikal konstruktivism och essentialism, etableras en tredje position, genom den tredje vägens retorik. Den tredje vägen rymmer en rad teoretiska lösningar, vilka jag bara hastigt har vidrört. Här kan ses en rörelse mot den existencialistiska, fenomenologiska tradition som bygger vidare på de Beauvoirs idéer om kroppen som en situation. Toril Moi har bland andra kritiserat den konstruktivistiska modellen för att den sociala konstruktionen ”kvinna” eller ”kvinnlig” misslyckas med att ta hänsyn till att den konkreta individen befinner sig i ett specifikt sammanhang vilket samverkar med individens levda erfarenhet (Moi 1998, jfr Lundgren, 2001). ”Levd erfarenhet”, ”habitus” och ”praktik”, men också ”förkroppsligande”, är väl etablerade begrepp i den feministiska forskningstraditionen, och har enligt intervjupersonerna och deras publikationer en hel del att tillföra när det gäller att förstå könad kroppslighet. Genom dessa begrepp kringgår man problemet med det biologiska som skrivs om eller skrivs ut, hur man nu väljer att se på det hela. Men det biologiska återkommer ändå som ett spöke, eller en gengångare (Holmberg, 2006, jfr Törnqvist, 2006). Det är allestädes närvarande i våra dialoger, och frågan är om det finns alternativa metoder för spökutdrivning.

4. Genusvetenskapliga dialoger

Ovan har olika perspektiv på kön och/eller genus utvecklats åt olika håll. De problem som dessa olika perspektiv ("konstruktion av kön" och "genus") ofta kritiserar för, nämligen att de inte tar den materiella kroppen på tillräckligt stort allvar, har också belysts. I detta avsnitt, diskuterar jag gränsöverskridanden i relation till biologisk forskning och teori. Ty, om nu talet om det biologiska visar sig vara en återvändsgränd, där natur/kultur distinktionen hur vi än försöker kasta bort den, kommer tillbaka som en boomerang, hur ska vi då gå runt problemet? En möjlig väg som kan verka paradoxal vid ett första påseende, kanske kan vara att dra lärdomar från biologisk teori. Jag är intresserad av att förstå vilka förutsättningarna är för att diskutera och teoretisera kroppslighet på alternativa sätt, det vill säga på sätt som utmanar eller överskrider den institutionaliserade natur/kulturdistinktionen i form av natur- och kulturvetenskap.

biologi som en väg bort från "det biologiska"

Med min fråga om överskridanden mellan natur- och kulturvetenskaper i bakhuvudet, frågade jag intervjupersonerna hur de såg på relationen mellan genusteori och biologisk teori. Vad kan man eventuellt ha för nytta eller dra för lärdomar från biologisk teori och empiri?

Att humanistiska och samhällsvetenskapliga genusforskare många gånger också ger uttryck för en essentialistisk syn på biologin, är en ståndpunkt som belysts i kapitlet ovan. Katarina Hamberg diskuterar i en artikel hur de i Umeå arbetat med en definition av genus som "kön med helhetssyn" (2004: 26). Med detta begrepp är man ute efter att återanvända en vedertagen medicinsk terminologi, och samtidigt inkludera "sociala, psykologiska, kulturella OCH biologiska aspekter". Biologin poängteras, men dess roll ges en mer rörlig roll än i genusteori i övrigt. Det poängteras vidare att biologin förändras, att människan är en levande process, ett flöde. Anne Hammarström uttrycker i intervjun en frustration över hur detta dialektiska förhållande mellan biologiskt och socialt traditionellt begripliggörs inom medicinen. Att medicinare i allmänhet gärna ser det biologiska som primärt, är något som Hammarström vill ifrågasätta. Varför tänker man sig alltid det biologiska som något som senare formas av det sociala, och inte tvärtom (Intervju Anne Hammarström: 2)? Som jag tolkar det är det en minst lika stor utmaning för samhällsvetare och humanister att tänka nytt kring det biologiska, och det finns också andra intervjupersoner som är inne på samma argumentationslinje. Här är det Johanna Esseveld igen:

- 1: T: Jag tänkte bara, om du ser nåt positivt som biologiska teorier som den här skulle
2: kunna tillföra till genusforskningen?
- 3: J: Positivt med menopausteorier, biologiska?... Ja, jag tycker att genusforskningen
4: skulle förändras, eh... rätt så mycket om man tog till sig nya rön, tankar du vet, inte
5: minst inom genetiken [...] sen får man problem med det här jämställdhetstänkandet
6: som ändå är baserat i, på nåt sätt, två kroppar hela tiden. Men det får man sen brottas
7: med senare, men jag tror att som ett sätt att tänka, att komma vidare med tankar kring
8: olikheter... eh, även om det på ytligt sätt är samma kön tror jag att det biologiska kan
9: bidra med, men då måste man lämna dom här mycket ensidiga eller snäva modeller
10: där... det biologiska följer en script på nåt sätt, därför att det måste man också tänka
11: kring. Script kan inte finnas om det finns olikheter.
- 12: T: Okej.
- 13: J: Även om det finns nåt, du vet det finns det här att man föds och man dör och
14: emellanåt finns det, jag skulle inte kalla det för olika steg, men olika... inte
15: situationer heller, ja, på nåt sätt, det här att det finns situationer. Första...
16: menstruation, det är ändå nåt som förändras i kroppen och det kommer alla ihåg på
17: nåt sätt. Om det är det där igen med kulturellt eller naturligt bestämt, därför att
18: oftast har det varit en mycket längre process, att först blöder man lite och plötsligt
19: blöder man mycket så det är ändå...
- 20: T: Mm.
- 21: J: Mycket längre process och det är samma med klimakteriet. Men jag tror att det
22: biologiska, jag tror att det behövs, på samma sätt som vi behöver mer ... eh, det här
23: subjektstänkandet. (Intervju Johanna Esseveld: 13)

Johanna Esseveld menar att vi genom nya rön ”inte minst inom genetiken” (rad 5), skulle kunna få en mer dynamisk syn på skillnad, att det inte bara är skillnad mellan könen som behöver problematiseras, utan snarare skillnad mellan människor och mellan grupper av människor. Ett biologiskt perspektiv skulle därmed kunna bidra till att utveckla ”subjektstänkandet” inom sociologisk feministisk teori, samtidigt som det skulle utmana de invanda tankar om två kön och två kroppar som finns inom jämställdhetsdiskursen. Irene Molina menar att biologisk forskning varit viktig för att kunna lämna tanken om ”ras” som en biologisk kategori:

- 1: T: Skulle du kunna tänka dig, eller, finns det nånting som feminismen eller
- 2: genusforskningen eller den feministiska forskningen, skulle kunna lära av biologiska
- 3: teorier?
- 4: I: Alltså, ja, det tror jag och det tror jag att man har gjort också. En sån där
- 5: superinspirationskälla för mig är ju Donna Haraway, till exempel som ju, hon har ju
- 6: utgått ifrån väldigt mycket, också kritiserat biologiska teorier, men för att kritisera
- 7: dom har hon gått i dom väldigt djupgående, så att... Jag vet att det finns ju... eh,
- 8: feministiska biologer, som använder ju sitt ämne också för att göra nåt slags politiskt.
- 9: T: Mm.
- 10: I: Eh... kamp av det, det finns ju också biologer, alltså, det är ju inom, det är
- 11: biologin vi har att tacka för egentligen för att man inte tror på raser längre som
- 12: biologiska kategorier, och det är genetiker. Och det, den forskningen tycker jag har
- 13: varit otroligt värdefull. (Intervju Irene Molina: 14)

Naturvetenskaplig forskning kan också vara subversiv, är kontentan. Biologisk teori kan vända upp och ner på en del föreställningar, bland annat om naturgivna raser och om kroppen som en passiv och statisk enhet.

Men det är långt ifrån alla intervjupersoner som är entusiastiska inför biologisk teori. Några drar upp skarpa skiljelinjer mellan biologin och genusforskning, med hänvisning till att var och en bör syssla med det den är bäst på, medan andra menar att viss kunskap i (kritisk) biologi är bra att ha, om inte annat för att kunna kritisera naturvetenskapen på ett trovärdigt sätt. Alternativa biologer som Steven Rose, verkar vara populära bland intervjupersonerna för detta ändamål (han verkar dock inte vara lika populär, eller tillhöra huvudfåran, inom biologin, se Kumlin, 2006). Det är inte svårt att förstå varför skarpa gränser upprättas i en del av materialet. Biologiska förklaringar har historiskt använts för att förpassa "kvinnan" till naturen, och "biologin" (som i ämnet) har varit symboliskt viktig för genusvetenskapens formering: en konstituerande andra att definiera sig i förhållande till. Men, frågan är om man inte kan tolka en annan del av intervjuerna som att tiden nu är mogen att problematisera den egna bilden av denna "biologi" (som i ämnet) och fundera över när och i så fall hur naturvetenskaplig forskning kan vara till gagn för genusvetenskapen (jfr Fausto-Sterling, 2003: 123).

tvärvetenskap + genus = bättre forskning

Gränsdragningar mellan vetenskaper handlar som vi sett prov på ovan, mycket om identitet. Men det handlar förstås också om professionaliseringsprocesser och maktrelationer: Disciplinariet handlar om exkludering, som Sarah Franklin sagt (Franklin, 1996: 153). Många av intervjupersonerna talar om just tvärvetenskap som en väg bort från olika vetenskapsteoretiska tillkortakommanden inom både genus- och annan forskning. Alla kan tjäna på detta. Eva Magnusson menar till exempel att många av de empiristiska dilemman och reduktionistiska problem som psykologin dras med, skulle kunna avhjälpas med lite tvärvetenskaplighet, eller som hon så träffande uttrycker det, med en ”otrohet mot disciplinen.” (Intervju Eva Magnusson: 11) Hennes speciella forskningsbakgrund i psykofysiologi och återkommande relationer till medicinare, har för henne skapat en ”avslappnad” relation till biologi:

- 1: E: Så tror jag att jag har en ovanlig, en, en förhållandevis avslappnad hållning i
- 2: förhållande till biologi... om man säger så.
- 3: T: Mm.
- 4: E: Och det finns säkert många förklaringar till det, men en är ju att jag faktiskt i
- 5: grunden är psykofysiolog, från början, jag kan en väldig massa om kroppens olika
- 6: organ och grejer och funktioner och sånt där, eller kunde i alla fall, men känslan av
- 7: att jag är en sån som, för vilken sånt inte är främmande, på nåt sätt... Det är... jag
- 8: kan föra resonemang om såna saker, jag har ganska mycket att göra med medicinare i
- 9: olika sammanhang och jag känner mig rätt hemma i dom...
- 10: T: Mm. (Intervju Eva Magnusson: 6)

Kunskap av naturvetenskaplig karaktär framhålls som en förklaring (”jag faktiskt i grunden är psykofysiolog”, rad 4-5, ”jag kan en väldig massa”, rad 5), till varför Magnusson känner sig hemma i möten med medicinare. Just detta med erfarenheter av gränsöverskridanden mellan natur- och kulturvetenskaper är ett tema som naturligt nog återkommer hos de medicinska genusforskarna Anne Hammarström och Katarina Hamberg, men också hos en annan av intervjupersonerna: Irene Molina. Molina har, liksom Eva Magnusson, en natur-kulturvetenskapligt orienterad bakgrund. Det handlar om naturgeografiska ämnen som hydrologi, klimatologi, geomorfologi, geologi och matematik, ämnen som Molina menar ger en större kunskap som är till gagn i hennes kulturgeografiska forskning:

- 1: I: Men... så det, det är bakgrunden, men jag säger, jag känner nu att jag... alltså jag
- 2: tror att med åren eftersom man kommer in i så mycket, man kommer i kontakt med

3: så mycket vad andra gör, att jag känner att den där delen, alltså i min grundutbildning

4: som var naturgeografiskt orienterat, den har präglat mig väldigt mycket så att säga.

5: Och jag är ju mer och mer tillbaka, inte kanske till att jag vill syssla med dom där

6: frågorna, men att jag har ju, jag kan ju se väldigt kritiskt på såna som inte ser alls, ja,

7: som ser alltför separat på det här sociala som att det skulle vara nåt som, som lever

8: sitt eget liv så att säga. Separat från den här mer natur[

9: T:]det är ju jätteintressant

10: I: geografiskt orienterat. Det har jag känt bland mina kollegor, att det ju... att det

11: är... samtidigt som jag tycker också att det är lättare också att förstå, varför det

12: känns så grovt ibland att folk kan tro att dom kan förstå allting bara dom har

13: naturvetenskap, eller naturgeografiska ögon. Utan att ta hänsyn till[

14: T:]det kulturella

15: I: alla sociala processer, fenomen, det komplexa kulturella och så där. Så att, ja.

(Intervju Irene Molina: 2)

Irene Molina ger här uttryck för en viss frustration som infinner sig då andra, på grund av dålig kunskap om naturvetenskap (och omvänt naturvetare utan insikt i kulturvetenskap), uttalar sig tvärsäkert om hur saker och ting ligger till. För dålig kunskap leder lätt till kategoriska eller slentrianmässiga gränsdragningar.

Nina Lykke har som flera andra intervjupersoner lång erfarenhet av att arbeta tvärvetenskapligt, men har också som feministisk vetenskapsforskare problematiserat gränserna mellan natur- och kulturvetenskap. Också hon ger uttryck för att många perspektiv ger bättre kunskap. Lykke poängterar att genusforskningen länge saknat adekvata begrepp för att ta tag i ”den biologiska materialiteten” (Intervju Nina Lykke: 6). Här har genusforskare med grundutbildning i biologi, som Donna Haraway, Evelyn Fox Keller och Lynda Birke, ett försprång, menar hon. Det Lykke vill förmedla är en ömsesidig respekt eller ”ödmjukhet”, en önskan om att även om man som kulturforskare försöker förstå och kritisera biologisk forskning, så bör man inse att ens kunskap är begränsad. Att uttala sig alltför tvärsäkert om och mot naturvetenskaplig kunskap, eller vice versa, är att positionera sig som forskaren som kan se allt från ingenstans, det som Haraway kallar *the God trick*. Problemet med att infria detta perspektiv, är att vetenskapen institutionellt inte är organiserad för att producera kunskap som går på tvärs. Nina Lykkes argument för mer överskridande mellan natur- och kulturvetenskaper i genusforskningen, handlar till syvende och sist om att vi kan uppnå bättre kunskap på den vägen. Hon går så långt som till att säga att vi alla, hela

forskarsamfundet, skulle vinna på överskridanden. Vi skulle få ”en långt bättre vetenskap”. Men det finns också en annan fördel med detta arbetssätt enligt följande citat:

1: T: Du har ju arbetat en hel del med både naturvetare och medicinare, eller hur?

2: N: Ja.

3: T: Vad är, ja, du har ju varit inne på det i och för sig, fördelen med dom samarbetena
4: eller dom mötena.

5: N: [...]Alltså, om jag vill jobba med reproduktionsteknologier, om jag ska göra det

6: på liksom ett... [...] om du vill gå vidare med detta, gå in och ha inflytande på vad

7: som också sker på kliniken, i den medicinska praxis, om du har den, det kan jag inte,

8: då är jag nödgad till att jobba, jobba tillsammans med folk som har den, både

9: genusperspektiv och expertis som, som ligger däri. Så[

10: T:]för att, för att dom har, eh, för att dom har kunskap på området och också för att

11: få mera legitimitet?

12: N: [...] Alltså, jag vill egentligen säga först och främst, det är klart att det hänger

13: ihop, men egentligen vill jag säga först och främst, att få kunskap, alltså för

14: gemensam utveckling. Alltså, den bästa kunskap, kräver liksom en

15: kunskapsproduktion på, på båda sidor som möts och går i synergi med varandra.

16: T: Mm, mm.

17: N: Men så klart naturligtvis också för att få legitimitet, och faktiskt är det viktigt att

18: säga att, att... alltså, när jag har jobbat tillsammans med naturvetare, läkare,

19: omkring ett sånt projekt, som... liksom prövat att överskrida gränserna, så har jag

20: nästan alltid fått pengar till det.

21: T: Okej.

22: N: Jag har fått mycket pengar till det.

23: T: Ja.

24: N: Vilket jag tycker, självklart, det handlar om det här med legitimitet, men jag har

25: faktiskt fått, fått pengar till det.

(Intervju Nina Lykke: 9)

Intressant i detta citat är hur det påtalas flera gånger att gränsöverskridande, multi-disciplinär forskning inte ”bara” främjar kunskapsproduktionen och i förlängningen en förändringspotential, utan faktiskt kan löna sig ekonomiskt. Jag har funderat en del på hur detta upprepade omtalande om pengar bäst ska tolkas (rad 20, 22 & 25). Om vi ser till berättandet som ett sätt att återge och förhålla sig till normer och förväntningar så kan vi också se hur omtalandet av forskningsmedel talar *emot* något. Uttalandet fungerar därmed som en motbild till allmänna föreställningar om att det är svårt för genusforskare att få forskningsmedel och att tvärvetenskaplig forskning tillsammans med medicinare till största delen är besvärlig.

människan är en speciell sorts djur

Alla vetenskaper, så också genusvetenskap, bygger på eller konstruerar bilder av vad människan är. Att kategorin människan också innefattar kvinnan, var en av den tidiga liberala och humanistiska feminismens argument, och således handlade det om en integrerande identitetspolitik. Sedermera kom kategorin kvinna att ifrågasättas som exkluderande: Etnicitet/ras, handikapp, ålder och sexualitet är maktaxlar som, inte minst med intersektionalitetstänkandet, blivit belysta i relation till denna kategori. Feministisk teori har därmed varit mycket användbara för att synliggöra skapandet av det andra. Från Simone de Beauvoirs analys av det andra könet, till synliggörandet av den heterosexuella, vita, västerländska, funktionsdugliga, medelålders, medelklassnormens skapande av det andra: den homosexuella, svarta, orientaliska, handikappade, gamla, barn och arbetare. Men genusforskning och feministisk teori har av tradition inte tagit tag i frågan om djurens position som den ringa andra (Bryld & Lykke, 2001, Birke, Bryld & Lykke, 2004). Djuren har uteslutits från feministisk politik och teori, trots att det som vi kommer att se finns skäl till att de borde ha en given plats. Det finns ett antal förmildrande omständigheter eller goda skäl till uteslutningen av djuren: ”Kvinna” har sedan filosofins begynnelse behäftats med natur och djuriskhet, varför avståndstagandet till djuren som en del i att förmänskliga kvinnan varit en viktig del av det feministiska projektet. Dessutom har fakta om kvinnans natur, med hänvisning till djurs beteenden, genom den vetenskapliga historien tjänat till att legitimera och reproducera kvinnors underordning (Gålmark, 2005). Slutligen är genusforskningen starkast inom humaniora och samhällsvetenskap, som av tradition placerat djuren i naturen, och därmed avgränsat dem från kulturen som i stället ägnas ”en speciell sorts djur”, människan (citat från intervju Ulla Holm: 10). Djuret är dock inte helt frånvarande i genus- och feministisk teori, utan har på senare år intagit ett antal skepnader. Ett problem som ibland påtalas, är att forskningen gärna överför kulturella konventioner och stereotyper om människor, till andra djur i till exempel experimentsituationer, varvid djurens beteenden tolkas utifrån mänskliga glasögon (se t ex Andersson & Eliasson 2006). Här är det Anne Hammarström som citeras:

1: T: Och hur skulle du säga att du förhåller dig till studier på djur, när är dom så att
2: säga relevanta, andra djur skulle jag säga, när är dom relevanta för att förstå...
3: människors...?
4: A: Dom är inte det. Nej, dom är absolut inte relevanta. Det är väl så, jag menar
5: mediciner till exempel, testar man ju i första stadierna på djur.
6: T: Mm.
7: A: Men man kan ju inte gå direkt från djur och sen använda det på människor, det
8: krävs ju att man också... testar dom människor innan man får, liksom, marknadsföra
9: dom i nån större utsträckning. Det är ju samma sak med all annan forskning, där kan
10: man ju inte dra slutsatser från studier av djur till människor. Det är jätteintressant, i
11: många av dom här studierna om depression[
12: T:]mm
13: A: så, så gör man studier på råttor, och hur kan man veta att råttor är deprimerade?
14: Jo, man tolkar det så om dom simmar långsamt i en simtest. Hur sjutton kan man
15: veta att en råtta är deprimerad om den simmar långsamt?
16: T: Mm.
17: A: Det [skratt] det är ju verkligen en konstruktion då av en diagnos hos en råtta,
18: det... det går ju inte att överföra dom resultaten till människor.
19: T: Nej, jag har också alltid funderat hur man operationaliserar såna[
20: A:]ja, nej men
21: T: såna diagnoser.
22: A: Nej, det är, det är... nånting som man har vedertaget...
23: T: Det är vissa tecken då som, som man liksom, sluter sig till att den här råttan är
24: deprimerad?
25: A: Ja, men det kan man ju inte ha nån aning om. För att, egentligen är det ju så för
26: människor också, vi vet ju inte vad depression är för nånting, vi har ju ingen bra
27: diagnostik utan vi går ju efter hur man känner det och då kan man ju inte se, jag
28: menar, bara för att jag simmar långsamt i en bassäng, så behöver inte det innebära
29: att jag är deprimerad. Kanske tvärtom, att jag njuter av att simma [skratt] jag

30: behöver inte slå mig fram snabbt, snabbt i banor. Jag tycker att det är helt absurt.

31: [paus] Nej, det krävs ju studier på människor för att man ska få... ja, för att det ska

32: kunna fungera.

33: T: Mm. (Intervju Anne Hammarström: 13)

Enligt Anne Hammarström ligger problemet inte bara i att vi inte kan dra några slutsatser om människors depressioner utifrån att studera råttor, utan också i att vi faktiskt inte kan veta mycket om depressioner hos råttor heller. Anne Fausto-Sterling som skrivit en hel del om djurstudier, menar att liknande studier av gnagare säger väldigt lite om människor, men vad vi sällan tänker på, är att dessa studier inte säger särskilt mycket om gnagare heller (2000: 232).

Andra röster hörs, som mer betonar djurens roll för att förstå människan, röster som också betonar att det kan finnas problem med att inte befatta sig med andra djur. Eva Magnusson pratar till exempel om att feministiska studier av djur, kan ifrågasätta programmeringsteser och annan enkelspårig biologi:

1: E: [...]Jag tänker, ett exempel som kom för mig, jag vet inte om jag nämnde det i den

2: här boken, men det var den här kvinnan, Patricia Gowaty, som är[

3: T:]mm

4: E: som är, forskar om småfåglar bland annat, feministisk evolutionsbiolog... när hon

5: resonerar om, om föreställningar om fåglars väldigt instinktfulla parningsbeteende,

6: och så sen lyckas hon visa att, att... det påverkas av... torra och tillgång till vatten

7: och temperatur, och en massa såna där saker. Att dom är så flexibla så dom kan

8: variera mönstren ganska rejält beroende på omgivningen, som ju är miljöfaktorer...

9: Så kan man säga att okej, då har dom olika instinktsrepertoarer som aktiveras då

10: beroende på, ja, givetvis, så kan man säga, men jag tycker att en viktig lärdom av

11: det är att vi ska vara väldigt, väldigt försiktiga när vi börjar resonera om instinkter

12: när det gäller människor, när man liksom i det där exemplet då, redan där kan se att

13: instinkt är inte bara en sak. Utan det finns många olika repertoarer... Så kanske den

14: typen av lärdom snarare, att man när man får fatt i så att säga biologiska fakta eller

15: sanningar eller kunskaper om människan, och så lägger man paralleller med djuren,

16: att... det är aldrig parallellt. Det är aldrig parallellt. Man kan liksom [paus] Men jag

17: tycker att det jag har läst av evolutionsbiologer som har nån typ av feministisk

18: inriktning, en del är ju lite... speciella som den här Sarah Hrdy till exempel som är

19: väldigt [skratt] speciell, men det är nog det här nåt slags relativiserande av djuret i

20: förhållande till människan.

21: T: Mm. (Intervju Eva Magnusson: 17)

Att relativisera ”djuret i förhållande till människan” (rad 19-20), leder enligt Magnusson till att det blir möjligt att ifrågasätta en rad biologiska sanningar om människan. Här blir andra djur, via feministiska biologer, ett slags resurs för genusforskningen.

Jag nämnde ovan en mängd möjliga orsaker till att andra djur varit marginella, för att inte säga exkluderade, från genusforskning och -teori. Men det finns förstås ytterligare skäl till att djuren är tysta (de) inom genusvetenskapen. Nina Lykke sätter ord på temat:

1: N: Så det är klart att det ligger väl också i, alltså, det ligger i de ekologiska rörelserna

2: också att ta detta upp, men jag tror att en av grunden, jag tror att djur inte har någon,

3: de är den *tacit* annanhet, en osynlig annanhet, som, som, och det må ske, men jag tror

4: också att det hade varit annat om, jag tror också att det är speciellt för feminister, det

5: tror jag Lynda Birke, medförfattaren till den artikeln där, jag tror hon har rätt i att det

6: också har varit en, att hela, att hela sex-gender distinktionen har varit destruktiv i

7: förhållande till det att djuren blir biologiska modeller, en biologisk modell ofta för,

8: essentialistiska konstruktioner, eller modeller för människan. Det tror jag, att det är

9: ofta också djuren som blir förkastade i samband med biologin, det [ohörbart] Det tror

10: jag också är en, en grund till det. Men jag tror också det ligger i ett bredare, att

11: djuren har varit den osynliga annanheten.

12: T: Just det, och där har feministiska biologer lite försprång nästan?

13: N: Ja, klart det, klart det. (Intervju Nina Lykke: 10)

Nina Lykke menar här att förutom att djuren inte själva kan föra sin talan i det feministiska samtalet, är själva sex/gender-distinktionen en bov i dramat. I båda fallen (sex/gender, djur/människa) tänks en dikotomi med vattentäta gränsdragningar och åtskiljbara kategorier. Genusforskningens fokus på *gender* har bidragit till, inte bara en ”black-boxing” av det biologiska könet, utan även av djur som hamnar på samma sida om natur/kultur-gränsen (Bryld & Lykke, 2001: 33). Som Lykke också påpekar, är det inte all genusforskning som negligerat djur. Donna Haraway, Lynda Birke och Rosi Braidotti har till exempel visat hur viktigt det är att problematisera vilka konsekvenser

konstruktioner av djuret som det andra får, inte minst i form av det moderna projektets dominans och bemästrande av naturen. Det finns även andra alternativ inom räckhåll, bland annat att analysera ”djurande” som en form av performativitet för att därigenom problematisera relationen mellan djur/natur och människa/kultur (Birke, Bryld & Lykke, 2004). Lykke menar att genusforskningen tidigare inte varit mogen för att ta in människa-djur relationen, att problematisera den historiska sammankopplingen av treenigheten ”Woman-Native-Nature” (Intervju Nina Lykke: 9, Bryld & Lykke, 2001). Debatten kring denna relation har helt uteblivit i det svenska genusteoretiska samtalet, och hon valde också enligt utsago, av pedagogiska skäl, att inte ta med denna relation i sin intersektionalitetsartikel i *KvT*. Men nu, menar Lykke, är tiden mogen för detta.

Jag är beredd att hålla med Lykke om att tiden är mogen. För även om man kan säga att det finns många problem med att inte befatta sig med ”djuret”, och det finns en rejält utforskad maktrelation att diskutera här, så finns det också relativt stor potential för att göra det. Mina förutfattade meningar om att genusforskare värjer sig mot frågor om djur, har i alla fall delvis kommit på skam. Analogt med min fråga om huruvida biologisk forskning kan ses som en ingång för att dekonstruera ”det biologiska” inom genusforskningen, frågar jag mig om vi kan lära oss mer om relationen mellan människor och andra djur denna väg. Frågan är alltså om tvärvetenskap eller annat överskridande mellan natur- och kulturvetenskaper också kan vara en ingång för att släppa fram ”djuret” och börja teoretisera *djurmänniskan* (jfr. Holmberg, 2005a).

sammanfattning

I detta avsnitt har jag diskuterat intervjupersonernas förhållningssätt till överskridanden mellan natur och kultur, som de institutionaliseras i natur- och kulturvetenskaper. Genomgående problematiseras här bilden av ”natur” (förkroppsligat som andra djur eller som en könad människa) som något vi genusforskare kan lämna åt naturvetenskaperna. Kunskap i naturvetenskap framställs (om än långt ifrån uteslutande) som frigörande för forskningen och för forskaren och tvärvetenskapliga möten som ett sätt att skapa bättre kunskap. Samtidigt nuddar vi återigen vid vissa problem här: vad har vi egentligen för begrepp för att förstå den ”biologiska kroppen”? Om vi blickar ut från Sverige, vad finns det då för alternativa teorier att falla tillbaka på? Anne Fausto-Sterling (2000) hör till dem som försökt överskrida natur- och kulturvetenskaper och som utvecklat ett slags utvecklingsbiologiskt perspektiv på sexualitet. Hon menar att vi skulle kunna se på mänsklig sexualitet som en ”Möbius strip”, en figur vars in- och utsida hela tiden skiftar och byter plats (Fausto-Sterling, 2000: 24). När vi försöker fixera dess början och dess slut, framträder genast en ny dimension, en ny början, som omkullkastar hela vår ursprungliga bild. Poängen är väl, som jag ser det, att kasta bort bilden av ”det biologiska” som något statiskt, essentialistiskt och därmed feministiskt hotfullt. Biologi är också en process, och dessutom, en process som inte går att

särskilja från det sociala. ”Det sociala” blir med detta perspektiv lika flyktigt och lika gengångaraktigt som någonsin det biologiska. Fausto-Sterling argumenterar vidare för tvär- eller mångvetenskaplighet i betydelsen respekt för andra forskares kompetens och en medvetenhet om att ens egen kunskap inte ger en komplett bild av fenomenet (2000: 235). Andra forskare har, med inspiration från Donna Haraway, ifrågasatt själva omtalandet av natur och kultur och konstruerat kroppslighet i termer av semiotiskmateriell figuration (Bryld & Lykke, 2001). Den *bekönade tricksterkroppen* som en sådan figuration, bär på möjligheten att omtala och begripliggöra natur/kultur utan att hemfalla åt att göra skillnad. Trickstern är en gränsexistens på många sätt, den är både fiktion och reell, djur och människa, man och kvinna, samtidigt (Haraway, 1991).

Medan Donna Haraway haft ett stort inflytande på den svenska genusforskningen, inte minst i metodologiska diskussioner, så har feministiska teoretiker inom den så kallade könsskillnadsfilosofin som Monique Wittig, Luce Irigaray, Julia Kristeva och Elisabeth Grosz inte fått samma inflytande. Irigaray och Grosz menar till exempel, på delvis olika sätt, att naturvetenskapens bild av biologi som något som sker, som blir till, har något att tillföra feministisk teoribildning kring kropp och könsskillnad (Grosz, 1999). En öppen fråga är varför dessa internationellt så inflytelserika teoretiker inte haft så stort inflytande på den empiriska genusforskningen i Sverige, där ett möjligt svar skulle kunna vara att det handlar om att det rått en butlersk hegemoni inom fältet. Kanske kan dessa teoretiker tillsammans med biologiskt skolade tungviktare som Haraway och Fausto-Sterling bidra till den teoriutveckling som så många ändå verkar efterlysa i en post-butlersk anda?

5. Diskussion: Vad är ”det biologiska”?

I inledningen frågade jag mig hur genusforskare i Sverige förhåller sig till natur/kultur-dikotomin när det gäller frågor om den biologiska kroppen. I hela undersökningen ligger således ett gemensamt sökande efter hur man kan förstå relationen mellan natur och kultur, kön och genus, biologiskt och socialt. Mina frågeställningar var: Vilka förklaringsmodeller används? Vilka problem finns med angreppssätten? Vilka genusteoretiska debatter kan urskiljas? Jag ska först ge en kort tillbakablick, för att sedan diskutera litet djupare kring några av resultaten.

I det första empiriska kapitlet – att konstruera sig som genusforskare – undersökte jag hur genusforskaridentiteten och normer för god genusforskning framställs i intervjuerna. Det berättas relativt entydigt om hur en dissonans mellan privata såväl som politiska erfarenheter och forskningsvardagen, tvingar fram en fördjupad feministisk medvetenhet och ett teorival. Den goda genusforskningen porträtteras i termer av gott hantverk och flexibilitet. Den ska vidare vara kritisk, självreflexiv och samtidigt politiskt relevant. En inte lika entydig bild, är att viss typ av genusforskning ges en plats i marginalen av de forskare som utövar den (och av andra). Dit hör medicinskt och psykologiskt förankrad genusforskning, men även viss typ av maskulinitetsforskning. Jag har tidigare spekulerat i om inte den kraftfulla konstruktionen av naturvetenskap i allmänhet och biologi i synnerhet som en motpol till den goda genusforskningen, skapat vissa vetenskapsteoretiska tillkortakommanden (Holmberg, 2005c). I kapitlet om genusforskningens gränser framkom att det finns medvetenhet om dessa tillkortakommanden, men skulden förläggs inte explicit till biologismen. Istället talas det om hur poststrukturalistisk teori bidragit till att kroppen smugglats ut ur genusforskarens synfält, och om hur essentialismen (som ju är släkt med biologismen) satt gränser för vilka frågor som kunnat väckas. Samtidigt talas det starkt för ett behov av att skapa nya eller nygamla begrepp för att begripliggöra den biologiska kroppen, och den tredje vägen formuleras som en möjlig lösning. Tyvärr verkar den vägen inte helt framkomlig, i alla fall inte om vi önskar överskrida natur/kultur-dikotomin. Hur vi än betar oss verkar ”det biologiska” lida av ett slags *”out-there-ness”*, det hamnar hela tiden utanför vår diskussion som ett objekt eller en annanhet. Här artikuleras också en inbyggd svårighet hos alla begrepp att fänga det reella, det faktiska, det omedelbara. Så snart vi försöker låsa ett skeende så undflyr det oss och så fort vi börjar benämna vari det biologiska består, uppstår nya dilemman, som till exempel vad som exkluderas. I det tredje empiriska kapitlet försöker jag hitta vissa öppningar i distinktionen genom att undersöka hur intervjupersonerna förhåller sig till relationen mellan natur- och kulturvetenskap. Här framträder en relativt positiv bild av vad biologisk teori skulle

kunna tillföra genusforskningen. Den skulle kunna motverka essentialism och biologism hos oss själva och bidra till en öppnare och mer frigörande syn på andra djur. Dessutom kan viss kunskap och kompetens i naturvetenskap, bidra till en bättre och mer reflexiv genusforskning. Det är ett rätt vetenskapsoptimistiskt perspektiv som målas upp, samtidigt som vissa röster varnar för att låta sig förföras av Gudstricket.

Några reflektioner över fördelen med tvärvetenskapliga dialoger kan vara på sin plats här. Jag har tillsammans med flera av intervjupersonerna argumenterat för att det är viktigt, inte minst vetenskapsteoretiskt, att reflektera över de begränsningar som följer av ett inomdisciplinärt perspektiv. Överskridanden mellan kultur- och naturvetenskaper i form av teoretiska såväl som faktiska forskarmöten har framhållits som en väg ut ur enögdheten. Begrepp som tvärvetenskap, mångvetenskap och transdisciplinaritet står ju också högt på den forskningspolitiska agendan. Men tvärvetenskapliga eller mångvetenskapliga möten har även sina nackdelar, och detta bortom sådant som omtalas som kulturella olikheter, olika språk och ontologi. Risken med att genom tvärvetenskaplighet försöka teoretisera det biologiska, är att man riskerar att bli sedd som en charlatan av ”båda sidor”. Att vara ”trans” är, för att tala med Haraway, att vara en gränsvarelse. En sådan gränsvarelse är tricksterfiguren, som jag lånar från Haraway. Den får illustrera hur denna gränsposition både begränsar och möjliggör. Gränsvarelserna hör inte riktigt hemma någonstans, den hamnar utanför eller mellan positioner. Men figuren tydliggör också en rad fördelar. I och med att *trickstern* kan anta många olika skepnader och anpassa sig till sammanhanget, så kan den också röra sig mer obehindrat. Jag tycker att tricksterfiguren illustrerar vissa av intervjupersonernas strävanden efter att överskrida, berättelser om att inte höra till, om multipla identiteter och kunskapsbaser.

En annan risk med natur/kultur-vetenskapliga överskridanden som omnämns är risken att förföras av tanken om att kunna se allt, att en eller flera forskare tillsammans skulle kunna få en helhetssyn som återigen kan förklara allt från ingenstans. Det är inte poängen. Poängen är att dessa möten kan generera nya insikter, väcka nya frågor och bredda befintliga kunskaper. Men de kan också leda till nya återvändsgränder, stängningar och gränsdragningar. *Vart* de leder vet vi inte på förhand. *Att* de leder någonstans vet vi inte heller. Men att det kan vara spännande är i alla fall jag, liksom flera av de genusforskare jag intervjuat, övertygad om.

Klart är också att den genusforskning som jag intresserat mig för, den som utgör mitt urval, förhåller sig på en mängd sätt till natur/kultur-dikotomin och dess inbyggda distinktioner. Det gemensamma är att den *förhåller* sig. Det är föga förvånande, med tanke på att det var ett urvalskriterium. Men jag tror också att det handlar om att forskningsobjektet formar forskarens syn på världen. Man kan säga att den som forskar om kroppsliga frågor, som menstruation, menopaus, moderskap, reproduktions-

teknologi, sjukdom och våld, skapar en bild av världen som är delvis en annan än den som forskar om något mer abstrakt. Men samtidigt leder det svaret vidare till en ny fråga, om vad genusforskare ser som kroppsligt och biologiskt. Är konsumtion och kulturella uttryck i medier, mindre kroppsliga och mindre viktiga att förstå ur ett perspektiv som överskrider natur/kultur-relationen? Vad är det som gör att vi gärna tänker oss reproduktion som ett biologiskt fenomen som organiseras socialt, som Lena Gemzöe säger, medan vi tänker oss könsskillnad som ett socialt fenomen som ges biologiska förklaringar? Här behövs det en utökad diskussion som ifrågasätter våra invanda idéer, och där natur/kultur-dikotomin är en gemensam nämnare för denna problematik.

Hela undersökningen som jag presenterar den, utgörs av ett trevande sökande efter ett sätt att genusvetenskapligt samtala om biologi. Det är intressant, inte minst med tanke på att kritiker gärna framhåller att genusforskare och feminister ”förnekar” biologi. Så verkar det uppenbarligen inte vara. Men det går inte att komma ifrån att ”det biologiska” hela tiden undslipper våra diskussioner och våra begrepp. Vi går mellan att tala om natur, om fysiologi och hormoner, om gener och könskromosomer, och kroppen som materialitet och erfarenhet, som kött och blod. Ibland talar vi också om biologi som disciplin. Beroende på vad vi talar om, och vilka vi är som talar, får vi olika svar på vad detta är och följaktligen hur viktigt det biologiska är för genusforskningen. Är den biologiska kroppen, som Eva Lundgren säger, den vi inte kan ta i? Är den biologiska kroppen det som vi inte förmår omfatta? Och betyder det i så fall att denna biologiska kropp upplöses som begrepp om vi avmystifierar den genom att benämna den? Eller ska vi som Johanna Esseveld menar, undvika att tala om den biologiska kroppen i bestämd form, och istället tala om *kroppar*? Detta för att slippa ifrån deterministiska och statiska förståelser av biologi. Jag har inget svar på alla frågor, utan undrar om det ”biologiska” som en gengångare som är allestädes närvarande men samtidigt ogripbar, görs begriplig genom nya (eller ny-gamla eller gamla) begrepp, då kommer att figureras i någon annan form. Om ”biologin”, för att tala med Butler, materialiseras på andra sätt och därmed återigen inte kan fångas in? Det ligger möjligen i begreppens natur att de inte mer än tillfälligt förmår låsas och att detta inte ska ses som en kritik mot genusforskningen utan snarare som något som är vetenskapsfilosofiskt allmängiltigt (jfr Albertsen & Bülent, 2003). Jag är böjd att tro att ”det biologiska” på så sätt kan fungera som ett slags gränsdragningsobjekt, som också tillåter dialoger, debatter och diskussioner inom och över ämnesgränser. Men antagligen är det inte så enkelt heller. Kanske handlar det om att hela frågan om det biologiska är fel ställd, att jag trots min önskan att överskrida, tvärtom med mina frågor befäster vissa gränser mellan natur och kultur som i sig leder oss till dessa återvändsgränder.

Slutligen vill jag säga att denna undersökning uppenbarligen har skapat fler frågor än den besvarat. Den är dessutom reflexiv, genomskinlig och förhåller sig till etablerad genusteori. Den rör också en (vetenskaps-) politiskt brännhet fråga. Därmed borde den också passera som god genusvetenskaplig forskning...

Bilaga: Material och referenser

intervjupersoner (i den ordning de intervjuats)

- Fil dr Denise Malmberg, etnologi, Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet
- Professor Johanna Esseveld, sociologi, Sociologiska institutionen, Lunds universitet
- Professor Inger Lövkrona, etnologi, Etnologiska institutionen, Lunds universitet
- Professor Ulla Holm, filosofi, Centrum för kvinnovetenskap, Göteborgs universitet
- Docent Eva Magnusson, psykologi, Centrum för kvinnoforskning, Umeå universitet
- Docent Katarina Hamberg, medicin, Institutionen för allmänmedicin, Umeå universitet
- Professor Anne Hammarström, medicin, Institutionen för allmänmedicin, Umeå universitet
- Professor Nina Lykke, litteraturvetenskap, Tema Genus, Linköpings universitet
- Professor Yvonne Hirdman, historia, Historiska institutionen, Stockholms universitet
- Professor Eva Lundgren, sociologi, Avdelningen för samhällsvetenskaplig genusforskning, Uppsala universitet
- Fil dr Lena Gemzöe, antropologi, Centrum för genusstudier, Stockholms universitet.
- Docent Irene Molina, kulturgeografi, Institutionen för bostads- och urbanforskning & Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet

bakgrundspublikationer:

- Esseveld, J., Hansson, A., ”Andropaus – medicinsk upptäckt eller säljande uppfinning?”, *Kropp och genus i medicinen*, Hovelius, B, Johansson, E. (red) Studentlitteratur, Lund, s. 449-458: 2004.
- Esseveld, J., ”Ett försök att närma mig kön/genus-problematiken utan att ställa genus mot kön”, *Medicinsk genusforskning – teori och begreppsutveckling*, Vetenskapsrådets rapportserie, nr. 2, Uppsala: 2004.
- Esseveld, J., Ekström, H., Hovelius, B., ”Klimakteriet – medicin, myter och kultur”, *Kropp och genus i medicinen*, Hovelius, B, Johansson, E. (red) Studentlitteratur, Lund, s. 401-410: 2004.
- Esseveld, J., Eldén, S., ”Frånvarande kvinnliga subjekt – en analys av medicinska texter om klimakteriet”, *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr. 2-3, s. 45-59: 2002.

- Esseveld, J., ”Kön/genus och sociologi i ett historiskt perspektiv”, *Sociologisk forskning*, nr. 3, s. 3–10: 2004.
- Gemzöe, L., Holmqvist, T., Kulick, D., Thurén, B-M, Woodford-Berger, P., ”Sex, genus och makt i ett antropologiskt perspektiv”, *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr. 1, s. 44–53: 1989.
- Gemzöe, L., *Feminine Matters*, Almqvist & Wiksell International: 2000.
- Gemzöe, L., *Feminism*, Bilda Förlag, Stockholm: 2005
- Hamberg, K., ”Om förvirringen kring biologi, kön och genus i medicinen”, *Medicinsk genusforskning – teori och begreppsutveckling*, Vetenskapsrådets rapportserie, nr. 2, Uppsala: 2004.
- Hamberg, K., ”Genus, medicin och risken för biologisk determinism”, *Kropp och genus i medicinen*, Hoveliuss, B, Johansson, E. (red) Studentlitteratur, Lund, s. 59-68: 2004.
- Hamberg, K., ”Har kvinnor verkligen bredband i hjärnan? Om jakten på biologin i ’kvinnligt’ och ’mänligt’”, *Kropp och genus i medicinen*, Hoveliuss, B, Johansson, E. (red) Studentlitteratur, Lund, s. 69-78: 2004.
- Hamberg, K., ”Könet i hjärnan. En kritisk granskning av jakten på den biologiska könskillnaden”, *Läkartidningen*, vol. 97, nr. 45, s. 5130-5136: 2000.
- Hammarström, A., ”I spänningsfälten mellan biologi och kultur – en vetenskapsanalys av könskonstruktioner vid depression”, *Medicinsk genusforskning – teori och begreppsutveckling*, Vetenskapsrådets rapportserie, nr. 2, Uppsala: 2004.
- Hammarström, A., ”Vad skiljer genusforskning från forskning om könskillnader?” *Kropp och genus i medicinen*, Hoveliuss, B, Johansson, E. (red) Studentlitteratur, Lund: 2004.
- Hirdman, Y., ”Genussystemet. Reflexioner kring kvinnors sociala underordning”, *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr.3, s. 146–161: 1988.
- Hirdman, Y., *Genus – om det stabila föränderliga former*, Liber, Malmö: 2001.
- Holm, U., *Modrande och praxis. En feministfilosofisk undersökning*, Daidalos, Göteborg: 1993.
- Holm, U., ”Är moderskap djuriskt?” *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr. 1, s. 3-15: 1995.
- Lundgren, E., *Det får da være grenser for kjønn*, Universitetsforlaget, Oslo: 1993.
- Lundgren, E., *Ekte kvinne? Identitet på kryss og tvers*, Pax Forlag, Oslo: 2001.
- Lykke, N., Bryld, M., *Cosmodolphins. Feminist cultural studies of technology, animals and the sacred*, Zed Books, London & New York: 2001.
- Lykke, N., Birke, L., Bryld, M., ”Animal performances. An exploration of intersections between feminist science studies and studies of human/animal relationships”, *Feminist Theory*, vol. 5, nr. 2: 167–183: 2004.
- Lykke, N., ”Interseksjonalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen”, *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr. 1, s. 47-56: 2003.
- Lövkrona, I., ”Den våldsamme mannen”, *Mord, misshandel och sexuella övergrepp. Historiska och kulturella perspektiv på kön och våld*, Lövkrona, I.. (red.) Nordic Academic Press, Lund, s. 9–32: 2001
- Lövkrona, I., ”Kön och våld. Historiska och kulturella perspektiv”, *Mord, misshandel och sexuella övergrepp. Historiska och kulturella perspektiv på kön och våld*, Lövkrona, I., (red) Nordic Academic Press, Lund, s. 33–45: 2001.
- Magnusson, E., *Psykologi och kön – från könskillnader till genusperspektiv*, Natur och Kultur, Stockholm: 2003

- Magnusson, E., ”Könets deprimerande betydelser. Genusteoretiska granskningar av forskning om depression och kön”, *Depressionens janusansikte*, Vetenskapsrådets rapportserie, nr. 14, s. 30–33: 2005.
- Malmberg, D., *Skammens röda blomma? Menstruationen och den menstruerande kvinnan i svensk tradition*, Etnologiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala: 1991.
- Malmberg, D., ”Höga klackar och rullstol – en könsteoretisk studie av kvinnor med livslångt funktionshinder”, *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr. 2–3, s. 19–30: 1996.
- Molina, I., *Stadens rasifiering. Etnisk boendesegregation i folkhemmet*, Geografiska regionstudier, nr. 32, Uppsala universitet: 1997.
- Molina, I., tre kapitel i *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*: de los Reyes, P., Molina, I., Mulinari, D., (red.) Atlas, Stockholm: 2003.
- Molina, I., ”Intersubjektivitet och intersektionalitet för en subversiv antirasistisk feminism”, *Sociologisk Forskning*, nr. 3, s. 19–24: 2004.

övriga referenser:

- Albertsen, N., Bülent, D., ”What is the social?” Published by the Department of Sociology, Lancaster University, Lancaster [www.comp.lancs.ac.uk/sociology/papers] 13 November: 2003
- Andersson, M., Eliasson, M., ”Hur görs djur? Könstereotyper och androcentrism i studier av andra arter än Homo Sapiens”, *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr. 2-3, s. 65-76: 2006.
- Birke, L., Bryld, M., Lykke, N., ”Animal performances. An exploration of intersections between feminist science studies and studies of human/animal relationships”, *Feminist Theory*, vol. 5, nr. 2: 167–183: 2004.
- Bowker, G.C., Star, S.L., *Sorting things out. Classifications and its consequences*, The MIT Press, London: 1999.
- Bryld, M., Lykke, N., *Cosmodolphins. Feminist cultural studies of technology, animals and the sacred*, Zed Books, London & New York: 2001.
- Butler, J., *Gender trouble. Feminism and the subversion of identity*, Routledge, New York: 1990.
- Butler, J., *Bodies that matter. On the discursive limits of "sex"*, Routledge, New York: 1993.
- Eduards, M., *Förbjuden handling. Om kvinnors organisering och feministisk teori*, Liber, Malmö: 2002.
- Edwards, D., Ashmore, M., Potter, J., ”Death and furniture. The rhetoric, politics and theology of bottom line arguments against relativism”, *History of the Human Sciences*, nr. 8, s. 25–49: 1995.
- Eriksson, K., ”Från kön och genus till kön som konstruktion”, *Dialoger mellan kön och genus*, Blomqvist, M. (red.) Skrifter från Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet, nr. s. 47-60: 2005.
- Esseveld, J., ”Ett försök att närma mig kön/genus-problematiken utan att ställa genus mot kön”, *Medicinsk genusforskning – teori och begreppsutveckling*, Vetenskapsrådets rapportserie, nr. 2, Uppsala, s. 30-35: 2004.
- Fausto-Sterling, A., *Sexing the body. Gender politics and the construction of sexuality*, Basic Books, New York: 2000.

- Fausto-Sterling, A. 2003. "The Problem with Sex/Gender and Nature/Nurture", *Debating Biology: Sociological Reflections on Health, Medicine and Society*, Williams, S.J, Birke, L., Bendelow, G.A. (red) Routledge, London: 2003.
- Franklin, S., "Making transparencies: Seeing through the Science wars", *Science wars*, Ross, A. (red.), Duke University Press, Durham, N.C.: 1996
- Ganetz, H. *Uppföljning av Vetenskapsrådets beredning och utfall av genusvetenskapliga projektansökningar inom humaniora-samhällsvetenskap* år 2004, Vetenskapsrådets kommitté för genusforskning [www.vr.se]: 2005.
- Gemzöe, L., Holmqvist, T., Kulick, D., Thurén, B-M, Woodford-Berger, P., "Sex, genus och makt i ett antropologiskt perspektiv", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr. 1, s. 44–53: 1989.
- Gemzöe, L., *Feminism*, Bilda Förlag, Stockholm: 2005
- Gieryn, T.F., *Cultural boundaries of science. Credibility on the line*, The University of Chicago Press, Chicago & London: 1999.
- Goffman, E., *Jaget och maskerna*, Bokförlaget Prisma, Stockholm: [1959] 2000.
- Grosz, E. (red.) *Becomings. Explorations in time, memory and futures*, Cornell University Press: 1999
- Gålmark, L., *Skönheter och odjur*, Makadam förlag, Göteborg: 2005.
- Hamberg K. "Om förvirringen kring biologi, kön och genus i medicinen", Medicinsk genusforskning - teori och begreppsutveckling. Vetenskapsrådets rapportserie, Rapport 2, s. 21-29: 2004
- Haraway, D. J., *Simians, cyborgs and women. The reinvention of nature*, Routledge, New York: 1991.
- Hirdman, Y., "Genussystemet. Reflexioner kring kvinnors sociala underordning", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr.3, s. 146–161: 1988.
- Holm, U., *Modrande och praxis. En feministfilosofisk undersökning*, Daidalos, Göteborg: 1993.
- Holm, U., "Är moderskap djuriskt?" *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr. 1, s. 3-15: 1995.
- Holmberg, T., *Vetenskap på gränsen*, Arkiv Förlag: Lund: 2005a.
- Holmberg, T., "Vetenskapskrig och det goda samtalets retorik – biologer talar om 'tokfeminism'", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr. 4, s. 7-22: 2005b.
- Holmberg, T., "Vem vågar älska biologin?" *Bang*, nr. 3, s. 59–62: 2005.
- Holmberg, T., "Ghost hunt? Understanding 'biology' in gender research", *NIKK magasin*, nr. 3, s. 8-11: 2006.
- Keller, E. F., *Refiguring life. Metaphors of twentieth-century biology*, Columbia University Press, New York: 1995.
- Knorr-Cetina, K.D, *Epistemic cultures. How the sciences make knowledge*, Harvard University Press, Cambridge, Mass: 1999.
- Krook, M. L., "Finns det feministiska metoder inom samhällsvetenskapen?", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr. 2-3, s. 77-90: 2006.
- Kulick, D. (red.) *Queersverige*, Natur och Kultur, Stockholm: 2005.
- Kumlin, T., *Genom kroppen, bortom kroppen*, Sociologiska institutionen, Uppsala universitet: 2006
- Latour, B., *Science in action, How to follow scientists and engineers through society*, Harvard University Press, Cambridge, Mass.: 1987.
- Latour, B., *Pandora's hope*, Harvard University Press: 1999.
- Lundgren, E., *Det får da vaere grenser for kjønn*, Universitetsforlaget, Oslo: 1993.

- Lundgren, E., *La de små barn komme till meg*, J.W. Cappelens Forlag, Oslo: 1994
- Lundgren, E., *Ekte kvinne? Identitet på kryss og tvers*, Pax Forlag, Oslo: 2001.
- Lykke, N., "Interseksjonalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen",
Kvinnovetenskaplig Tidskrift, nr. 1, s. 47-56: 2003.
- Lykke, N., "Nya perspektiv på interseksjonalitet. Problem och möjligheter",
Kvinnovetenskaplig Tidskrift, nr. 2-3, s. 7-18: 2005.
- Moi, T., *Hva er en kvinne? Kjønn og kropp i feministisk teori*, Gyldendal, Oslo: 1998.
- Molina, I., "Intersubjektivitet och interseksjonalitet för en subversiv antirasistisk feminism",
Sociologisk Forskning, nr. 3, s. 19–24: 2004.
- Mulinari, D, de los Reyes, P., *Interseksjonalitet – kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*, Liber, Malmö: 2005
- Rosenberg, T. *Queerfeministisk agenda*, Bokförlaget Atlas, Stockholm: 2002.
- Thurén, B-M, *Genusforskning. Frågor, villkor och utmaningar*, Vetenskapsrådet,
[www.vr.se] Uppsala, s.10–37: 2003.
- Thörnqvist, M., *Könspolitik på gränsen*, Arkiv förlag, Lund: 2006
- Åsberg, C., "Debatten om begreppen – 'genus' i Kvinnovetenskaplig tidskrift 1980-1998",
Kvinnovetenskaplig tidskrift, nr. 2, s. 29-41: 1998.

